

VAASAN YLIOPISTO
JOHTAMISEN YKSIKKÖ

Linnea West

**POLIISIN ESITUTKINNAN RAJOITTAMINEN VÄHÄISYYS JA KOHTUUS-
PERUSTEILLA**

Soveltuminen lapseen kohdistuneessa väkivaltarikoksessa

Julkisoikeuden
Pro gradu -tutkielma

VAASA 2019

SISÄLLYSLUETTELO

LYHENTEET	3
TIIVISTELMÄ	4
1. JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen taustaa	5
1.2 Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet	8
1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksessa käytettävä aineisto	11
1.4 Tutkimuksen eteneminen	14
2. ESITUTKINNAN RAJOITTAMINEN	16
2.1 Rajoittamisprosessi	16
2.2 Toissijainen syyteoikeus ja muut oikeusturvakeinot	18
2.3 Prosessuaalinen rajoittaminen	20
2.4 Harkinnanvarainen rajoittaminen	23
2.5 Tunnustus	30
2.6 Kustannusperusteinen rajoittaminen	32
2.7 Tärkeä yleinen etu	34
2.8 Tärkeä yksityinen etu	36
3. LAPSEEN KOHDISTUVIEN RIKOSTEN ERITYISPIIRTEET	38
3.1 Esitutkintaprosessi	38
3.2 Esitutkinnan kesto	42
3.3 Lapsen etu	45
3.4 Edunvalvonta	48
3.5 Lapsen haavoittuva asema	51
3.6 Moniviranomaistyö ja monta samanaikaista prosessia	52
4. VÄHÄISYYS JA KOHTUUS –PERUSTEEN SOVELTAMINEN LAPSEEN KOHDISTUVAAN RIKOKSEEN	56
4.1 Esitutkinnan rajoittaminen haastateltavien näkökulmasta	56
4.2 Yleinen ja yksityinen etu	57
4.3 Sovittelu	59

4.4	Lapsen oikeusturvan toteutuminen	62
4.5	Toissijaisen syyteoikeuden käyttäminen	63
4.6	Esitutkintayhteistyö	65
5.	JOHTOPÄÄTÖKSET	66
	LÄHDELUETTELO	74

LYHENTEET

EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
FRA	European Union Agency for fundamental rights
HL	Hallintolaki (434/2003)
HE	Hallituksen esitys
HolhL	Laki holhoustoimesta (442/1999)
Järjestämislaki	Laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämi sen järjestämisestä (1009/2008)
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
LSL	Lastensuojelulaki (417/2007)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
POHA	Poliisihallitus
PolL	Poliisilaki (872/2011)
RL	Rikoslaki (39/1889)
RikVahL	Rikosvahinkolaki (1204/2005)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
SjälaitosL	Laki syyttäjälaitoksesta (439/2011)
Sovittelulaki	Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011)
THL	Terveys- ja hyvinvoinnin laitos
VKS	Valtakunnansyyttäjävirsto

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen yksikkö****Tekijä:**

Linnea West

Pro gradu –tutkielma:

Poliisin esitutkinnan rajoittaminen vähäisyys ja kohtuus – perusteilla: Soveltuminen lapseen kohdistuneessa väkivalta rikoksessa

Tutkinto:

Hallintotieteiden maisteri

Oppiaine:

Julkisoikeus

Työn ohjaaja:

Niina Mäntylä

Valmistumisvuosi:

2019

Sivumäärä: 82

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkielmassa selvitetään esitutkinnan rajoittamisen edellytyksiä ja erityisesti käytettäessä kohtuus tai vähäisyys -perustetta ja rikoksen ollessa aikuisen lapseen kohdistama. Tutkielma on oikeustieteellinen tutkimus, joka sijoittuu rikosoikeuden alalle. Tutkimus on ensi sijassa oikeusdogmaattinen, mutta osittain myös empiristä oikeustutkimusta. Tutkimuksessa etsitään vastauksia siihen, voiko lapseen kohdistuneen lievän pahoinpitelyn rajoittaa vähäisyyden tai kohtuuden perusteella ja kuinka viranomaiset ja asiantuntijat tulkitsevat lakia näissä rikoksissa tai suhtautuvat siihen liittyvään lainsäädäntöön ja ohjeistukseen. Tutkielmassa huomioidaan esitutkintaa koskeva voimassa oleva laki, lain esitöitä, viranomaisten ohjeita sekä oikeudellista kirjallisuutta aiheesta. Lisäksi kirjallisuudesta ja haastatteluista on haettu oikeuspsykologista näkökulmaa esitutkinnan rajoittamisen vaikutuksista lapsen elämään. Tutkimuksessa selvitetään myös miten vähäisyys- ja kohtuus -perusteiset esitutkinnan rajoituspäätökset eroavat toisistaan perusteiltaan. Käytännössä kyseeseen tulevat lapsiin kohdistuneet lievät pahoinpitelyt.

Tutkimuksessa selvitetään, miten esitutkinnan rajoittaminen sopii lapseen kohdistuneeseen rikokseen, kun otetaan huomioon lapsirikostutkinnan ja lasten erityispiirteet. Lapsiin liittyviä huomioitavaksi tulevia seikkoja ovat mm. lapsen etu ja uhrin ja tekijän välinen suhde ja lapsen riippuvuus aikuisista tai muu luottamussuhde. Lapseen kohdistuneessa rikoksessa voi olla tekijänä aikuinen tai toinen lapsi. Tässä tutkimuksessa keskitytään aikuisen lapseen kohdistamiin rikoksiin. Kohtuudessa ja vähäisyydessä rajoitusperusteina korostuu kokonaisuuskanta, muiden seuraamusten huomioiminen sekä henkilökohtaiset olosuhteet. Lapseen kohdistuneessa rikoksessa tehdään moniviranomaisyhteistyötä, jolloin samanaikaisia viranomaisprosesseja saattaa olla useampia, kuten lastensuojelullinen prosessi.

Tutkimuksen kuudesta haastateltavasta kukaan ei sulkenut pois rajoittamisen mahdollisuutta, kun kyseessä on lapseen kohdistunut rikos. Haastatteluissa korostui kuitenkin se, että vain lieviä rikoksia pidettiin soveltuvina rajoitusmenettelyyn. Seksuaalirikoksia ei lähtökohtaisesti pidetty tähän menettelyyn soveltuvina. Asianomistaja voi myös käyttää toissijaista syyteoikeutta rajoituspäätöksen jälkeen. Lapsen kohdalla siinä on kuitenkin ongelma kuluriskin kannalta. Kaikissa rajoittamispäätöksissä tulisi huomioida lapsen etu, jolloin joudutaan tekemään intressipunnintaa eri vaihtoehtojen välillä.

AVAINSANAT: esitutkinnan rajoittaminen, lapsen etu, väkivaltarikokset, esitutkinta, rikosprosessi, syyttämättä jättäminen

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Suomen sisäisen turvallisuuden toimintaympäristö on muuttunut ja viranomaisten on pitänyt sopeuttaa toimintansa uuteen tilanteeseen. Kansainvälistyminen ja globalisaatio ovat muuttaneet sisäisen turvallisuuden toimintakentän moniulotteisemmaksi, hajanaiseksi sekä kansallisesti ja kansainvälisesti rajattomaksi. Vanhat toimintatavat eivät enää vastaa monimuotoisen yhteiskunnan haasteisiin. Viranomaisten toiminnalta odotetaan myös yhä enemmän vaikuttavuutta.¹

Poliisin merkitys turvallisuustoimijana ja turvallisuuden tuottajana on yhä sisäisen turvallisuuden keskiössä. Maan talouskehitys peräänkuuluttaa kuitenkin jatkuvasti enemmän kaikilta valtionhallinnon toimialoilta keskittymistä virastojen ydintehtäviin ja priorisointeja kysynnän moniulotteisessa ristipaineessa.² Poliisin ydintehtäviin kuuluvat mm. rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saataminen (PoL 1:1).

Rikosten tutkinta kuuluu poliisin tärkeimpiin tehtäviin. Olosuhteiden vaatiessa poliisin toimialaan kuuluvat tehtävät on asetettava tärkeysjärjestykseen (PoL 1:6). Poliisi voi muullakin tavalla priorisoida rikostutkintaa kuin asettaa tutkittavat asiat tärkeysjärjestykseen. Rikosprosessin vaiheet ovat esitutkinta, syyteharkinta ja oikeudenkäynti tuomioistuimessa sekä rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpano³. Esitutkinta on siis yksi rikosprosessin vaihe. Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan. Tässä tilanteessa puhutaan esitutkinnan rajoittamisesta. Rajoittaminen soveltuu kuitenkin vain erikseen laissa määritellyillä perusteilla (ETL 3:10). Jos syyttäjä tekee päätöksen esitutkinnan rajoittamisesta, muita rikosprosessin vaiheita ei enää tule. Asianomistajan asema on

¹ Poliisihallitus 2015:3.

² Poliisihallitus 2015:3

³ Helminen, Fredman, Kanerva, Tolvanen, Viitanen 2014: 17.

Suomen rikosprosessissa siinä suhteessa vahva, että hän voi nostaa syytteen myös itse, vaikka syyttäjän päätös esitutkinnan rajoittamisesta olisi tehty (ROL 1:14).⁴

Esitutkinnan rajoittamisen taustaperiaatteena on mm. prosessitaloudellisuus. Oikeudenkäyntimenettelyn uudistusten ja kustannustietoisuuden lisääntymisen myötä myös eri viranomaisten voimavarojen tarkoituksenmukaisen ja kustannustehokkaan suuntaamisen tarve on korostunut. Tältä kannalta esitutkinnan rajoittaminen on erityisen tärkeä keino, sillä se säästää koko rikosasian käsittelyketjun voimavaroja eli esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja tuomioistuimen. Voimavarojen säästämällä saatava prosessitaloudellinen hyöty on sitä suurempi, mitä aikaisemmassa vaiheessa rajoittamispäätös syyttäjälle tehdään.⁵

Pääsäännön mukaan viranomaisen on tutkittava rikos, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty (ETL 3:3.1). Rajoittamisen on siis tarkoitus olla poikkeus. Viimeaikaisessa keskustelussa on kuitenkin kyseenalaistettu sitä, rajoitetaanko rikoksia jo liikaa. Helsingin Sanomat uutisoi 29.12.2018 saaneensa Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen sisäisen ohjeen rajoittamisesta haltuunsa. Helsingin Sanomat teki johtopäätöksen ohjeesta, että poliisi ei edes yritä tutkia kaikkia rikoksia vaan suurin osa rikosilmoituksista yritetään ”tappaa” eli jättää tutkimatta. Tutkimatta jättämisen keinona on rikosilmoitusten rajoittaminen. Poliisin ohje nousi vahvasti yleiseen keskusteluun ja asiasta uutisoivat myös monet muut lehdet.⁶ YLE nosti esille helmikuussa 2018, että erityisesti harkinnanvaraiset esitutkinnan rajoittamiset ovat kaksinker-taistuneet vuonna 2017, vaikka samaan aikaan poliisin tietoon tullut rikollisuus on vähentynyt. YLE:n mukaan vuonna 2017 syyttäjän pöydälle saapuneista tapauksista noin 6 500:ssa tehtiin harkinnanvarainen syyttämättäjättämispäätös. Yleisessä keskustelussa on esiintynyt väitteitä, että poliisi rikkoo lakia järjestelmällisellä rajoittamisella, kun sillä on esitutkintalakiin perustuva velvollisuus tutkia rikokset. Järjestelmällisellä rajoittamisella on esitetty oleva myös sellainen vaikutus, että vähäisistä rikoksista tulee todellisuudessa sallittuja.⁷

⁴ Kukkonen & Tolvanen 2011:63.

⁵ VKS 2016: 2.

⁶ Helsingin Sanomat 29.12.2018.

⁷ YLE 2.2.2018.

Lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinta kuuluu poliisin vastuualueelle. Lapsiin kohdistuneissa rikoksissa toimintatapana tutkittavien rikosten priorisointi ei ole niin hyvin sovellettavissa. Poliisihallituksen ohjeen mukaan lapsen ollessa rikosasiassa asianomistajana, esitutkintatoimenpiteet tulee käynnistää välittömästi ja pakkokeinojen käyttämisestä on tehtävä ratkaisut viipymättä rikosepäilyn tultua ilmi⁸. Lapsiin kohdistuneet väkivalta- ja seksuaalirikokset ovat ohjeen mukaan myös aina vaativaa esitutkintaa⁹. Lapsen kohdistuneet rikokset ovat siis lähtökohtaisesti priorisoinnin kärkipäässä, eikä tutkinnan aloittamista voida siirtää. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti poliisi ja syyttäjät ovat velvollisia huomioimaan lapsen edun kaikessa toiminnassaan¹⁰. Tämä tarkoittaa, että myös esitutkinnan rajoittamispäätöksen pitää olla lapsen edun mukainen. Mielenkiintoista tutkimuksessa onkin se, miten viranomaiset näkevät lapsen edun esitutkinnan rajoittamisessa. Perustuslain 6§ mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan mm. iän perusteella ja lisäksi lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Esitutkintalain 4 luvusta löytyy erikseen lapsia koskeva säännös, jonka avulla lasten asema on turvattu esitutkinnassa omana erityisryhmänään. Säännös edellyttää, että lapsia kohdellaan esitutkinnassa eri tavalla kuin aikuisia. Säännöksessä asetetaan myös vaatimuksia lapsiin kohdistuneita rikoksia tutkivan poliisin osaamiselle.

Hallituksen esityksessä on pohdittu vähäisyyden ja kohtuuden sisältöä, kun rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevaa lainsäädäntöä on uudistettu. Vähäisyyden ja kohtuuden perusteella voidaan rikoksia joskus jättää tutkimatta. Hallituksen esityksen mukaan rikoksen vähäisyys tulee arvostella aina suhteessa kyseiseen rikoslajiin ja arvioissa on huomioitava, onko rikosta pidettävä rikoslajin normaalitapaukseen verrattuna vähäisenä. Lievemmissä rikoksissa ehdot täyttyvät helpommin. Vastaavasti taas törkeämmässä rikoslajissa vaaditaan enemmän, jotta tuomitsematta jättämisen soveltamisedot täyttyvät.

⁸ Poliisihallitus 2015:3.

⁹ Poliisihallitus 2015:3.

¹⁰ Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991. 1 osa, 3 artikla.

Kokonaisarviointi on aina keskiössä, kun kriteerien täyttymistä pohditaan. Vähäisyysperuste tulee yleensä sovellettavaksi, jos tekoa on pidettävä sekä seurausten että syyllisyyden kannalta vähäisenä.¹¹

Kun kohtuuden perusteella rikos jätetään tutkimatta, pitää vähäisyyden lailla kokonaisuutta ja etenkin muita seuraamuksia arvioida. Hallituksen esityksen mukaan muihin seuraamuksiin kuuluvat ensinnäkin viranomaisten määräämiä seuraamuksia, kuten huomattavaa vahingonkorvausta, lastensuojelun pakkotoimia, tuntevia konfiskaatiomääräyksiä ja virkamiehelle määrättyjä kurinpitotoimenpiteitä. Tämän lisäksi seuraamukset voivat olla ns. epävirallisia, kuten työpaikan menetys ja rikoksen saama poikkeuksellinen julkisuus. Arvioinnissa voidaan myös huomioida esimerkiksi rattijuopumuksesta tuomittavan henkilön vakava loukkaantuminen liikenneonnettomuudessa rikoksen yhteydessä. Jos kokonaisuutta ei otettaisi huomioon, saattaisi kokonaisuuraamus teosta muodostua hyvin kohtuuttomaksi tai poikkeuksellisen haitalliseksi. Kuitenkin esimerkiksi julkisuuden henkilöt tai merkittävässä yhteiskunnallisessa asemassa olevat joutuvat omissa toimissaan ottamaan huomioon sen, että heidän tekemiään rikoksia käsitellään näkyvästi tiedotusvälineissä, eikä se automaattisesti muodosta perustetta asian kohtuullistamiselle.¹²

1.2 Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet

Tutkimuksen kohteena on esitutinnan rajoittaminen lapsiin kohdistuneissa rikoksissa erityisesti vähäisyyden ja kohtuuden perusteella. Tutkimuksessa selvitetään, miten vähäisyys- ja kohtuus -perusteiset esitutinnan rajoituspäätökset eroavat toisistaan perusteiltaan lapsen kohdistuvassa pahoinpitelyrikoksessa. Tekijänä näissä rikoksissa voi olla yhtä hyvin aikuinen tai lapsi. Aikuisen ja lapsen välinen kokoero ja riippuvuusuhde vaikuttaa vähäisyyden ja kohtuuden arviointiin oleellisesti ja siksi tässä tutkimuksessa keskitytään aikuisen lapsen kohdistamaan rikokseen.

¹¹ HE 44/2010:210.

¹² HE 44/2002: 199-200.

Tutkimuksessa on tarkoitus selvittää, miten esitutkinnan rajoittaminen on sovellettavissa, kun otetaan huomioon lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnan ja lasten erityispiirteet. Lapsiin liittyviä huomioitavaksi tulevia seikkoja ovat mm. lapsen etu ja uhrin ja tekijän välinen suhde sekä lapsen riippuvuus aikuisista tai muu luottamussuhde. Lapsen kohdistuneessa rikoksessa voi olla tekijänä aikuinen tai toinen lapsi. Tässä tutkimuksessa keskitytään aikuisen lapsen kohdistamiin rikoksiin. Kohtuudessa ja vähäisyydessä rajoitusperusteina korostuu kokonaisharkinta, muiden seuraamusten huomioiminen sekä henkilökohtaiset olosuhteet. Lapsen kohdistuneessa rikoksessa tehdään moniviranomaisyhteistyötä, jolloin samanaikaisia viranomaisprosesseja saattaa olla useampia, kuten lastensuojelullinen prosessi. Kohtuus ja vähäisyys rajoitusperusteina ovatkin mielenkiintoinen tutkimuskohde juuri lapsiin kohdistuneiden rikosten erityisominaisuuksien ja kokonaisharkinnan kannalta.

Lapsiin kohdistuneissa seksuaalirikoksissa ei lähtökohtaisesti ole lieviä tekemuotoja, jolloin ainakin vähäisyyden arviointi voi olla ongelmallista. Silloin, kun teko poikkeaa lievempään suuntaan tietyn rikoslajin tyyppitapauksesta, puhutaan vähäisestä rikoksesta. Teon haitallisuudella viitataan vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen. Haitallisuuden arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota myös siihen vahinkoon, joka teosta olisi ennalta arvioitaessa todennäköisesti syntynyt.¹³ Vahingon määrittäminen esimerkiksi pieneen lapsen kohdistuneessa seksuaalirikoksessa tuo todennäköisesti haasteita ilman, että esitutkinta tehdään ja asia tutkitaan. Tässä tutkimuksessa keskitytään lapsiin kohdistuneisiin väkivaltarikoksiin ja seksuaalirikokset on rajattu pois. Omaisuuteen kohdistuneet rikokset eivät kohdistu lapsen koskemattomuuteen, jonka vuoksi ne ovat myös jääneet tutkimuksen ulkopuolelle.

Käytännössä kyseeseen tulevat lapsiin kohdistuneet lievät pahoinpitelyt tai vammantuottamukset. Vammantuottamus on kuitenkin rangaistava vain silloin, jos huolimattomuudellaan aiheuttaa toiselle ruumiinvamman tai sairauden, joka ei ole vähäinen (RL 21:10). Silloin vähäisyys ei rajoitusperusteena ole kovin perusteltu. Tutkimuksessa etsitään vastauksia siihen, voiko lapsen kohdistuneen lievän pahoinpitelyn rajoittaa vähäisyyden tai kohtuuden perusteella ja kuinka viranomaiset ja asiantuntijat tulkitsevat lakia

¹³ Helminen ym 2014: 338.

näissä rikoksissa tai suhtautuvat siihen liittyvään lainsäädäntöön ja ohjeistukseen. Poliisihallitus on ohjeessaan linjannut, että lapsiin kohdistuneet väkivalta- ja seksuaalirikokset ovat aina vaativaa esitutkintaa¹⁴. Tutkielmassani pyrin selvittämään, vaikuttaako se viranomaisten tulkintaan laista. Valtakunnansyyttäjänviraston¹⁵ yleinen ohje syyttäjille esitutkinnan rajoittamisesta ei ota kantaa vähäisyys tai kohtuus –perusteiden soveltumisesta lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin¹⁶. Ohjeistus syyttäjille on alun perin laadittu vuonna 2007, koska rajoittamissääntely on tulkinnanvaraista ja soveltamisessa oli havaittu alueellisia eroja¹⁷. Tämän jälkeen ohje on korvattu uudella vuonna 2016.

Säännös rajoittamisesta on esitutkintalaissa (3:10 ja 10a), mutta pääasiassa itse perusteet löytyvät oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:stä, joissa säädetään syyttämättä jättämisen perusteista. Oikeuskirjallisuudessa harkinnanvaraisista rajoittamisperusteista puhuttaessa, kytkeytyvät ne seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen perusteisiin¹⁸. Vähäisyys ja kohtuus kuuluvat harkinnanvaraisiin rajoittamisen perusteisiin.

Rikos voi olla vähäinen, jos epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä (ROL 1:7). Arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota myös esimerkiksi rikollisen menettelyn toistuvuuteen.¹⁹ Jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei muuta vaadi, syyttäjä voi sen lisäksi, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1:7:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, milloin oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkeituksettomina ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu tekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henki-

¹⁴ Poliisihallitus 2013:3.

¹⁵ Syyttäjälaitos aloitti toimintansa yhtenä virastona tämän tutkimuksen aikana 1.10.2019. Uusi Syyttäjälaitos-niminen virasto koostuu valtakunnansyyttäjän toimistosta ja viidestä syyttäjälueesta, jotka ovat Pohjois-Suomi, Itä-Suomi, Länsi-Suomi, Etelä-Suomi ja Ahvenanmaa. Tuoreesta muutoksesta johtuen, tutkimuksessa puhutaan vanhentunein termein Valtakunnansyyttäjänvirastosta.

¹⁶ VKS 2016

¹⁷ VKSV 2007:3

¹⁸ Ks. esim. Helminen ym 2014

¹⁹ HE 222/2010:185.

lökohtaiset olonsa, rikoksesta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat (ROL 1:8:n 1 kohta).

Valtakunnansyyttäjänvirasto on antanut 2016 syyttäjille uusimman ohjeen esitutinnan rajoittamisesta. Edellinen ohje oli vuodelta 2007. Kyseisessä ohjeessa rajoitusperusteet on jaettu prosessuaaliseen, harkinnanvaraiseen, kustannusperusteiseen ja tunnustuksen perusteella tehtävään rajoittamiseen.²⁰ Prosessuaaliset perusteet ovat: ei rikosta, ei näyttöä, ei syyteoikeutta ja syyteoikeus vanhentunut. Harkinnanvaraisiin perusteisiin vähäisyyden ja kohtuuden lisäksi kuuluvat lähinnä nuoruus ja konkurenssi. Kustannusperusteinen esitutinnan rajoittamisperuste ilmentää ajattelua, jonka mukaan yhteiskunnan voimavaroja tulisi kohdentaa kustannustehokkaasti²¹. Tunnustuksen perusteella rajoittaminen on mahdollista tilanteessa, jossa esitutkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä²².

1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksessa käytettävä aineisto

Tutkimus on ensisijassa oikeusdogmaattinen, mutta sisältää myös osittain empiiristä oikeustutkimusta. Tutkimus sijoittuu oikeudenaloista keskeisesti rikosoikeuden alueelle. Empiirisen oikeustutkimuksen kohteena on oikeudellinen ilmiö, joka liitetään oikeudelliseen maailmaan empiirisen tutkimuksen menetelmiä käyttäen.²³ Empiirinen oikeustiede astuu ulos “oikeuden sisäisestä maailmasta” ja tarkastelee oikeutta yhteiskunnallisessa kontekstissa, osana yhteiskuntaa²⁴. Empiirisessä oikeustutkimuksessa on tavallista asettaa tutkimuskysymys siten, että tavoitteena on tutkia jonkin asian vaikutuksia johonkin toiseen²⁵. Tämän tutkimuksen empiirisen osuuden tutkimusote on kvalitatiivinen ja käytän menetelmänä teemahaastattelua. Tutkimuskysymys vaatii samalla kuitenkin

²⁰ VKS 2016: 2.

²¹ VKS 2016:9.

²² Halme, Kortessalmi, Lönnroth, Parviainen, Rantaeskola, Saukonniemi & Springare 2014:107.

²³ Keinänen & Väättänen 2015:3

²⁴ Keinänen & Väättänen 2015:12.

²⁵ Keinänen & Väättänen 2015:13

myös oikeusdogmatiikkaa, jonka avulla selvitän oikeuden sisältöä, johon sidottuna empiirisen tutkimusaineiston avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseen.

Oikeusdogmaattinen menetelmä eli lainoppi selvittää voimassaolevien oikeusnormien sisältöä. Lainoppi on oikeudellisia tekstejä tutkiva tulkintatiede ja tutkii näin oikeusnormeja, niiden ajatussisältöjä, joista oikeusnormilauseet antavat informaatiota. Sisältöä selvitetään esittäen kahdenlaisia väitteitä oikeusnormeista. Normikannanotot ovat väitteitä siitä, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassaolevaan oikeuteen. Tulkintakanonotossa taas edetään pidemmälle ja väitetään jotain kyseisen oikeusnormin sisällöstä.

²⁶ Tutkielmassani aion huomioida esitutkintaa koskevan voimassa olevan lain, lain esityöt, viranomaisten ohjeet, oikeudellista kirjallisuutta sekä tuomioistuinten, ylimpien laillisuusvalvojen ja valtakunnansyyttäjänviraston ratkaisuja. Lisäksi haen kirjallisuudesta ja haastatteluista oikeuspsykologista näkökulmaa esitutkinnan rajoittamisen vaikutuksista lapsen elämään. Lain esitöistä ja viranomaisten ohjeista saan erityisesti näkökulmaa siitä, mikä on ollut voimassa olevan lain lähtökohta ja kuinka sitä on voimaan tultuaan viranomaisissa sovellettu.

Laadullinen tutkimus auttaa ymmärtämään ja selittämään tutkimuskohdetta, esimerkiksi viranomaisten toimintaa tai heidän asiakkaittensa kokemuksia. Kvalitatiivinen tutkimusaineisto voi antaa tietoa esimerkiksi heidän käyttäytymisensä ja päätösten syistä. Näissä tapauksissa usein keskitytään hyvin rajalliseen määrään tapauksia, jotka pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti ja perusteellisesti. Laadullinen tutkimus on monimuotoista sekä tutkimustapojen että käytettävissä olevien aineistojen osalta, mutta myös siksi, että se antaa tutkijalle kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta enemmän vapauksia luovuuden käytössä. Laadullisen tutkimuksen suunnittelu ja toteuttaminen on joustavaa ja antaa mahdollisuuksia suunnan tarkistuksiin tutkimuksen aikanakin.²⁷

Kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmänä aion käyttää teemahaastatteluja, joiden avulla hankin materiaalia. Haastattelututkimuksen avulla saan vastauksia juuri oikeuden sovel-

²⁶ Hirvonen 2011:22, 36.

²⁷ Keinänen & Väättänen 2015:12.

tamisesta ja kehittämistarpeista, jotka ovat osa tutkimuskysymystä²⁸. Haastattelut sisältävät osittain strukturoituja elementtejä, koska sähköpostitse toteutettavaan haastatteluun, kysymykset pitää suunnitella etukäteen. Kysymykset ovat kuitenkin mahdollisimmat avoimia ja antavat mahdollisuuden aiheen laajempaan pohdintaan. Teemahaastattelun etu strukturoituihin haastatteluihin verrattuna on juuri sen joustavuus, eikä haastattelijalla ole sidottu ennalta valmiiksi muotoiltuun haastattelukaavakkeeseen, joka asettaa tarkat rajat²⁹. Teemahaastattelussa on vapaus tarttua sellaisiin asioihin, mitä ei ole ennalta osattu huomioida ja näin teemahaastattelun avulla voidaan synnyttää uutta tietoa.

Teemahaastattelulla tarkoitetaan sellaista tutkimuksen tiedonkeruutapaa, jossa henkilöiltä kysytään heidän omia mielipiteitään tutkimuksenkohteesta ja vastaus saadaan puhutussa muodossa. Tässä tutkimuksessa poiketaan puhutusta muodosta sähköpostihaastatteluiden osalta. Teemahaastatteluun kuuluvaa vuorovaikutusta pyritään kuitenkin ylläpitämään mahdollisuuksien mukaan. Haastattelulla pyritään kartoittamaan haastateltavan ajatuksia, käsityksiä, kokemuksia ja tunteita. Sähköpostitse tapahtuva toteutus asettaa rajoitteita tutkijan omille havainnoille. Tutkijan oma käsitys todellisuuden luonteesta määrittelee sen, miten hän lähestyy tutkittavaa aihetta ja haastateltavaa ja tutkijan omilla näkemyksillä on vaikutusta siihen, mitä tutkittavan aiheen osa-alueita hän painottaa ja millaista tietoa hän niistä tahtoo. Haastattelutyypistä käytetään nimitystä teemahaastattelu, koska haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista haastattelutilanteessa keskustellaan.³⁰

Haastatteluiden kautta pyrin saamaan tietoa viranomaisten todellisista näkemyksistä ja tulkintatavoista. Tavoitteena on saada ehdollisia selityksiä, jotka rajoittuvat tiettyyn aikaan ja paikkaan sekä löytää ja paljastaa tosiasioita pikemmin kuin todentaa tiettyjä todeksi oletettuja asioita. Toteutan haastattelut sähköpostitse, joka rajoittaa vuorovaikutusta henkilökohtaiseen haastatteluun verrattuna, mutta tarjoaa myös mahdollisuuksia otannan, alueellisen kattavuuden ja aikataulutuksen suhteen. Haastateltaviksi on valittu alan asiantuntijoita syyttäjänvirastoista, poliisista ja yliopistosta. Tarkastelu on ensisi-

²⁸ Keinänen & Väättänen 2015:6

²⁹ Hirsijärvi & Hurme 2004, 48.

³⁰ Hirsijärvi & Hurme 2004, 47–48.

jassa lainopillinen, mutta tutkimuksessa tarkastellaan myös lain säätämisen tarvetta ja erilaisia vaihtoehtoja, kuten viranomaisten ohjeistuksen tarvetta.

Valitsin haastateltavat pohjautuen aikaisempaan kokemukseeni, työskentelyyni poliisissa useita vuosia lapsiin kohdistuvien rikosten tutkijana ja tutkinnanjohtajana. Työni, koulutusten ja kirjallisuuden kautta olin saanut käsityksen, ketkä henkilöt ovat perehtyneet tutkimuksen kohteena olevaan teemaan. Haastattelin yhteensä kuusi ihmistä, joista poliisissa työskenteleviä tutkinnanjohtajia oli kolme, syyttäjälaitoksessa työskenteleviä syyttäjiä kaksi ja muita asiantuntijoita yksi. Vain muutama haastateltava kieltäytyi haastattelusta vedoten puutteelliseen kokemukseen aiheen kanssa työskentelyssä tai aikarajoitteisiin. Osa ei vastannut koskaan haastattelupyyntöön. Lähetin yhteensä kymmenen haastattelupyyntöä. Haastattelussa oli 14 kysymystä, joista osa oli vain tietylle ammattiryhmälle. Käytin haastattelussa sisällönanalyysiä.

Haastattelumateriaalia on analysoitu sisällönanalyysin teemoittelun keinoin. Alussa on määriteltävä, mikä on tärkeää tutkimuksen kannalta ja valittava ilmiöt joihin materiaalissa keskittyy, muu esille nouseva rajataan pois. Tämän jälkeen kerätään kiinnostava materiaali erilleen muusta materiaalista. Luokittelun, tyypittelyn ja teemoittelun avulla voidaan jäsentää kerättyä materiaalia. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt tekniikkana teemoittelua, jossa painotetaan mitä kustakin teemasta on sanottu. Lukumäärät eivät ole ohjaava tekijä teemoittelussa. Tärkeintä on laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä eri aihepiirien mukaan, jonka kautta on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Materiaalista etsitään tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Teemahaastattelut helpottavat aineiston pilkkomista, koska haastattelun teemat jo itsessään muodostavat jäsennyksen aineistoon.³¹

1.4 Tutkimuksen eteneminen

Tutkimuksen toisessa luvussa selvitän, mitä on esitutkinnan rajoittaminen ja millä perusteilla esitutkinta voidaan rajoittaa. Kolmannessa luvussa tarkastelen lapsiin kohdistu-

³¹ Tuomi&Sarajärvi 2009, 91-93.

neiden rikosten tutkintaa ja siihen liittyviä erityispiirteitä, jotka rajoittamiskäytännöissä joudutaan huomioimaan. Neljännessä luvussa käsitelen erityisesti vähäisyyttä ja kohtuutta esitutkinnan rajoittamisen perusteina ja selvitän, kuinka niitä voi soveltaa tutkittaessa lapseen kohdistunutta rikosta. Voiko lapseen kohdistuva väkivalta ylipäättään olla lievää? Viranomaisten haastattelut avaavat näkemyseroja ja sitä, kuinka ne voivat vaikuttaa lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkintaan ja etenemiseen rikosprosessissa. Lopukappaleessa vedän yhteen lainsäädännön antamien mahdollisuuksien ja haastatteluisa ilmi tulleiden näkemysten valossa, voiko lapseen kohdistuneen väkivaltarikoksen rajoittaa harkinnanvaraisin vähäisyyden ja kohtuuden perustein.

2. ESITUTKINNAN RAJOITTAMINEN

2.1 Rajoittamisprosessi

Esitutkintalain 3 luvun 10§:ssä säännellään rajoittamisen peruslähtökohdista seuraavasti:

”Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista.

Esitutkinta on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.”

Esitutkinnan suorittamispakosta voidaan poiketa esitutkinnan rajoittamisella. Esitutkinnan rajoittaminen soveltuu sekä virallisen syytteen alaisiin, että asianomistajarikoksiin. Rajoittamispäätöksessä voidaan rajoittaa tutkinnan toimenpiteitä, jolloin tutkintaa supistetaan tai vaihtoehtoisesti määrätä, ettei esitutkintaa lainkaan käynnistetä.³² Pääsäännön mukaan viranomaisen on tutkittava rikos, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty (ETL 3:3.1). Esitutkinta voidaan kuitenkin jättää toimittamatta tai lopettaa syyttäjän tutkinnanjohtajan esityksestä tekemällä päätöksellä, mikäli ETL 3 luvun 10 tai 10 a §:ssä säädetyt edellytykset esitutkinnan rajoittamiselle ovat olemassa³³. Säännös rajoittamisesta on esitutkintalaissa (3:10§ ja 10§a),

³² Helminen ym 2014 s. 337.

³³ Perustuslain 110 §:n 1 momentin mukaan syytteen nostamisesta tuomaria vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa päättää valtioneuvoston oikeuskansleri tai eduskunnan oikeusasiamies. Apulaisoikeuskanslerin päätöksen Dnro OKV/459/1/2016 mukaan on arvioitu, että kun kihlakunnansyyttäjällä ei ole toimivaltaa päättää syytteen nostamisesta tuomaria vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa, ei hänellä ole toimivaltaa myöskään päättää kyseisenlaista asiaa koskevan esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai lopettamisesta. Syyttäjällä ei ole siis tällaisessa tapauksessa toimivaltaa tehdä päätöstä esitutkinnan rajoittamisesta.

mutta pääasiassa itse perusteet löytyvät oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:stä, joissa säädetään syyttämättä jättämisen perusteista. Jos tutkinnanjohtaja katsoo asian soveltuvan rajoitettavaksi, hän laatii perusteet rajoittamisesta syyttäjälle. Rajoittamissäännöksiä löytyy esitutkintalaista ja laista oikeudenkäynnistä rikosasioissa sekä sovellettavin osin myös rikoslaista. Rajoittamisesityksiä voidaan käsitellä sovituin käytännöin mm. esitutkintayhteistyöpalaverissa³⁴. Esitutkintalain 1 luvussa käsitellään poliisin ja syyttäjän yhteistyötä. Syyttäjälle on mm. ilmoitettava tutkittavaksi tulleesta rikoksesta, jonka esitutkinta- ja syyttäjäviranomaiset ovat yhdessä niille kuuluvan toimivallan perusteella päättäneet kuuluvan ilmoitusvelvollisuuden piiriin tai josta syyttäjä on pyytänyt ilmoittamaan (ETL 5:1). Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeessa on määritelty tarkemmin nämä ilmoitettavat asiat. Ohjeen mukaan syyttäjälle on mm. ilmoitettava aina silloin kun tutkittavaan rikokseen liittyy lapseen kohdistunut vähäistä vakavampi väkivaltarikos, seksuaalirikos tai muu lapsen oikeuksia merkittävästi loukkaava rikos sekä silloin jos tutkittavan rikoksen esitutkintaan sisältyy pääkäsittelyä korvaavia toimenpiteitä³⁵. Syyttäjälle on rajoittamistapauksissa toimitettava kirjallista aineistoa juttuun liittyen, jos se on tarpeen päätöksen tekemisen tueksi. Tutkinnanjohtaja toimittaa kirjallisen ja perustellun rajoitusesityksensä poliisin tietojärjestelmän kautta syyttäjän asiankäsittelyjärjestelmään. Esityksen perusteet rajoittamiselle tulee silloin ilmetä niin tarkasti, että syyttäjä pystyy sen pohjalta tekemään asiassa kirjallisen rajoituspäätöksen. Riittävän laadukas työ on näin osa prosessiekonomisuutta.³⁶

Valtakunnansyyttäjänvirasto on antanut 2016 syyttäjille uusimman ohjeen esitutkinnan rajoittamisesta. Edellinen ohje oli vuodelta 2007. Kyseisessä ohjeessa rajoitusperusteet on jaettu prosessuaaliseen, harkinnanvaraiseen, kustannusperusteiseen ja tunnustuksen perusteella tehtävään rajoittamiseen.³⁷ Oikeuskirjallisuudessa harkinnanvaraisista rajoittamisperusteista puhuttaessa, kytkeytyy ne seuraamusluonteisen syyttämättä jättämi-

³⁴ Tuomisto 2018: Esimerkiksi Itä-Uudenmaan poliisilaitoksella lapsiin kohdistuneiden rikosten esikäsitelyprosessin osana järjestetään viranomaisyhteistyö- eli seulapalavereita. Siellä esillä olevat asiat sekä niihin poliisilla käytettävissä oleva materiaali toimitetaan osallistujille etukäteen. Seulapalaverissa käydään eri viranomaisten tiedot läpi ja ratkaistaan syntyneen kokonaiskuvan perusteella asian jatkokäsittely. Tässä yhteydessä käsitellään myös esitutkinnan mahdollinen rajoittaminen.

³⁵ VKS 2018:2.

³⁶ Halme ym 2014:100,

³⁷ VKS 2016: 2.

sen perusteisiin³⁸. Esitutinnan rajoittaminen perustuu pohjimmiltaan mm. prosessiekonomiaan, jolla pyritään poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen voimavarojen säästämiseen ja resurssien suuntaamiseen tarkoituksenmukaisesti hankalampien rikosasioiden käsittelyyn³⁹. Tämä prosessiekonomian ydin ilmenee etenkin kustannusperusteella tehtävästä esitutinnan rajoittamisesta, jossa korostuu kokonaisharkinta, jossa edellytetään asian laadun ja siitä mahdollisesti odotettavan seuraamuksen ja toisaalta tutkintakustannusten suhteen määrittämistä.⁴⁰ Tässä tutkielmassa keskitytään erityisesti harkinnanvaraisiin perusteisiin kuuluviin vähäisyys- ja kohtuusperusteeseen.

2.2 Toissijainen syyteoikeus ja muut oikeusturvakeinot

Asianomistajalla on oikeus nostaa syyte myös itse tilanteessa, jossa syyttäjä jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaa ei toimiteta, se keskeytetään tai lopetetaan taikka esitutkintatoimenpide siirretään tutkinnanjohtajan päätöksellä (ROL 1:14)⁴¹. Asianomistajan syyteoikeus on pääsääntöisesti toissijainen. Virallisella syyttäjällä on esitutkinnan vuoksi paremmat mahdollisuudet asian selvittämiseen ja syytteen nostamiseen ja ajamiseen kuin asianomistajalla. Oikeudenkäyntimenettelyn keskitys ja välittömyys ovat paremmin toteutettavissa, kun syytettä ajaa virallinen syyttäjä.⁴² Asianomistajan on huomioitava, että itse ajamastaan syytteestä koituu huomattavasti enemmän vaivaa ja kuluja, kuin osallistumisesta syyttäjän ajamaan prosessiin⁴³. Yksin syytettä ajava asianomistaja voi joutua korvausvastuuseen vastapuolen oikeudenkäyntikuluista, jos syyte hylätään (ROL 9:8,1), koska asiassa sovelletaan riita-asioiden sääntöjä.⁴⁴

Rikokset voidaan jakaa asianomistajarikoksiin ja virallisen syytteen alaisiin rikoksiin. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa syyttäjä voi nostaa syytteen, riippumatta asianomistajan syyttämispynnöstä. Asianomistajarikosten osalta taas asianomistajan tekemä

³⁸ Ks. esim. Helminen ym 2014

³⁹ Helminen ym 2014 s. 335

⁴⁰ HE 222/2010:187.

⁴¹ Kukkonen & Tolvanen 2011:63.

⁴² VKS 2006:1.

⁴³ Jokela 2018:295

⁴⁴ Fredman 2013:552.

syyttämispyyntö on syyteoikeuden edellytyksenä (ETL 3:4).⁴⁵ Kun rikosasiassa on useampi asianomistaja tai useilla henkilöillä on oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta, heillä jokaisella on oikeus itsenäisesti esittää syyttämispyyntö syyttäjälle tai syyttäjän jätettyä syytteen nostamatta käyttää toissijaista syyteoikeutta⁴⁶. Asianomistajan ei tarvitse olla esittänyt syyttämispyyntöä, jotta säilyttäisi oikeutensa käyttää toissijaista syyteoikeutta virallisen syytteen alaisissa rikoksissa. Asianomistajarikoksissa sen sijaan riittää, että joku useammasta asianomistajasta on ilmoittanut rikoksen syytteen pantavaksi. Jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta, myös asianomistaja, joka ei ole itse ilmoittanut rikosta syytteen pantavaksi, saa käyttää toissijaista syyteoikeutta.⁴⁷ Asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden käyttämiselle ei ole erityistä vanhentumisaikaa⁴⁸. Puuttumista on perusteltu sillä, että syyttäjänkin voi aikaisemman päätöksensä estämättä nostaa syytteen aina, jos asiassa ilmenee olennaisesti jotain uutta selvitystä⁴⁹.

Syyttäjän on jätettyään syytteen nostamatta aina annettava kirjallinen ja perusteltu päätös tiedoksi syyttämättä jätetyille sekä asianomistajalle viipymättä⁵⁰. Sillä ei ole merkitystä, millä perusteella syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta. Päätöksen saatuaan, asianomistaja on tietoinen syyteharkinnan päättyneen. Hän voi halutessaan tällöin itse nostaa syytteen.⁵¹ Asianomistaja nostaa syytteen toimittamalla kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan (ROL 7:1.1). Jos syyttäjä on tehnyt harkinnanvaraisen syyttämättä jättämispäätöksen (ROL 1:7–8), asianomistaja voi vedota siihen, että syyttäjä on katsonut syytteen nostamisedellytysten täytyneen⁵². Jos taas syyttäjä on jättänyt syyttämättä näytön puuttumisen takia tai sillä perusteella, ettei teko ole syyttä-

⁴⁵ Vuorenää 2009: 131–132.

⁴⁶ HE 82/1995:43.

⁴⁷ Jokela 2018:297.

⁴⁸ HE 82/1995:43.

⁴⁹ HE 82/1995:43.

⁵⁰ Perustelemisen tärkeyteen on kiinnitetty huomiota mm. oikeusasiamiehen ratkaisussa EOAK/1121/2018. Tapauksessa oikeusasiamies on arvioinut tutkinnanjohtajan menettelyä koskien esitutkinnan toimittamatta jättämistä. Ratkaisussa oikeusasiamies totesi, että tutkinnanjohtajan ratkaisu ei sinänsä ollut väärä, mutta perusteet olisi tullut olla kattavampia.

⁵¹ HE 82/1995:40

⁵² Vuorenää 2014:48.

jän mielestä rikos, ovat asianomistajan toissijaisen syytteen menestymisen mahdollisuudet huonommat^{53 54}.

Toissijaisen syyteoikeuden käyttämisen sijaan on muitakin vaihtoehtoja. Rajoitettua esitutkintaa on ensinnäkin esitutkintaviranomaisen toimesta jatkettava, jos se on perusteltua asiassa ilmenneiden uusien seikkojen takia (ETL 3:10.3). Lisäksi esitutkintaa voidaan jatkaa syyttäjän pyynnöstä, vaikka asiaan liittyvä aineisto olisikin pysynyt samana (ETL 5:2.1). Valtakunnansyyttäjä voi omasta aloitteestaan tai esimerkiksi kantelun johdosta ottaa uudelleen käsiteltäväksi alaisensa syyttäjän ratkaiseman asian (ROL 11§ 2 mom, SjalaitosL 10§). Viranomaisen toimintaan tyytymätön voi myös tehdä hallintokantelun oikeuskanslerille tai eduskunnan oikeusasiamiehelle, mikäli kokee viranomaisen menetelleen lainvastaisesti tai jättäneen velvollisuutensa täyttämättä (HL 8:53a). Hallintokantelu ei ole kuitenkaan muutoksenhakukeino. Toisin kuin muutoksenhakukeinot, kantelu ei voi välittömästi johtaa kantelun kohteena olevan virkatoimen tai päätöksen muuttamiseen.⁵⁵ Lapsen mahdollisuutta käyttää toissijaista syyteoikeutta ja siihen liittyviä ongelmia on käsitelty enemmän kohdassa 4.5.

2.3 Prosessuaalinen rajoittaminen

Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen loppuosan mukaiset esitutkinnan lopettamisen edellytykset ovat sidoksissa edellytyksiin, joilla syyttäjä ensimmäisen momentissa olevien perusteiden lisäksi voi jättää syytteen nostamatta. Näitä perusteita ovat, jos syyttäjä voi todeta, ettei asiassa ole rikosta, rikokseen ei ole näyttöä, asiassa ei ole syyteoikeutta tai syyteoikeus on vanhentunut.⁵⁶

⁵³ Vuorenää 2014:48.

⁵⁴ Esitutkinnan rajoittamispäätöksen perusteluilla on merkitystä toissijaisen syyteoikeuden käyttämisen harkinnassa. Apulaisoikeuskanslerin päätöksessä Dnro OKV/1251/1/2012 mainitaan, että tutkinnan rajoittamispäätöksen perustelujen perusteella asianomistajalla on mahdollisuus harkita, kannattaako hänen ryhtyä käyttämään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:ssä säänneltyä toissijaista syyteoikeuttaan. Päätöksen mukaan harkintavaiheessa asianomistajalle voi olla tosiasiallisesti merkityksellistä tietää, ovatko poliisi- ja syyttäjäviranomaiset arvioineet jonkun tapahtuman haitallisuuden, eli vahingollisuuden ja vaarallisuuden, vähäiseksi, vai ovatko ne arvioineet vain tekijän syyllisyyden vähäiseksi, vaikka teko sinänsä on voinut olla merkittävästi haitallinen.

⁵⁵ Helminen, Kuusimäki ja Rantaeskola 2012:817.

⁵⁶ Halme ym 2014:102.

Prosessuaalinen rajoittaminen ei ole mahdollista aloittamatta ollenkaan esitutkintaa. Rajoitus tehdään näissä tapauksissa siis jo aloitettuun tutkintaan. Esitutkintaviranomaisen tulee harkita syytä epäillä -kynnyksen ylittyminen asiassa ja sen kautta myös esitutkinnan aloittamisen edellytykset. Syyttäjän ei tule päättää juttua ei rikosta -perusteella, jos tutkinnanjohtajan rajoittamisesitys perustuu ainoastaan siihen materiaaliin, jonka nojalla on tehty päätös aloittaa esitutkinta.⁵⁷ Asiaa ei pidä toimittaa syyttäjälle rajoitusesityksellä rajoitettavaksi, jos on selvää, että rikosta ei ole tapahtunut. Tutkinnanjohtaja voi tehdä itse tässä tapauksessa asiassa päätöksen esitutkintalain 10 luvun 2 §:n mukaisesti.⁵⁸

Ei rikosta –tilanteissa aloitettu esitutkinta koskee tekoa, joissa syyttäjä voi tulkinnanvaraista kysymystä koskevassa oikeudellisessa arvioinnissaan yhtyä tutkinnanjohtajan rajoittamisesitykseen siinä, ettei kysymyksessä ole rikos. Tämän perusteen kautta ei ole tarkoitettu siirtää esitutkintaviranomaisen ETL 3 luvun 3 § 1 momentissa tarkoitettua ns. syytä epäillä -kynnyksen arvioinnin siirtyvän syyttäjille. Rajoittamisen käyttöalaksi jäävät tilanteet, joissa aloitetussa esitutkinnassa saadun selvityksen perusteella on käynyt todennäköiseksi, ettei kyse olekaan rikoksesta, mutta asiaan liittyy tulkintakysymys, jolloin tutkinnanjohtaja ei voi päättää esitutkintaa ETL 10 luvun 2 § 2 momentissa tarkoitettulla toteavalla päätöksellä.⁵⁹

Ei syyteoikeutta ja syyteoikeuden vanhenemisen -tilanteissa esitutkinta on jo aloitettu ja sen aikana on selvinnyt, että on selvää tai todennäköistä, että syyttäjä tulisi tällä perusteella tekemään asiassa päätöksen syyttämättä jättämisestä. Tällaisia tilanteita voi olla esimerkiksi silloin, kun aluksi virallisen syytteen alaisena tutkittu rikosnimike muuttuukin asianomistajarikokseksi eikä asianomistaja vaadi rangaistusta.⁶⁰ Lievä pahoinpitelykin on virallisen syytteen alainen mm. silloin kun se kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan henkilöön (RL 21:16.1). Lapsiin kohdistuneissa väkivaltarikoksissa syyteoikeuden puuttuminen ei rajoitusperusteena ole siis aivan samalla tavalla sovellettavissa

⁵⁷ VKS 2016: 6.

⁵⁸ Halme ym 2014:103.

⁵⁹ VKS 2016: 6.

⁶⁰ VKS 2016: 7.

kun aikuisen kohdalla. Vammantuottamus (RL 21:10) esimerkiksi taas on asianomistajarikos, myös lapsen kohdalla (RL 21:16.2). Tällöin on syytä kiinnittää kuitenkin huomiota puhevallan käyttämiseen. Lähtökohtaisesti henkilöä koskevassa asiassa alle 18 -vuotiasta edustaa huoltaja tai määrätty edunvalvoja ja lapsella saattaa iästä riippuen olla rinnakkainen puhevalta (OK 12:1). Puhevallan käyttäminen on kuitenkin syytä erottaa tapahtumasta kertomisesta. Lasta voidaan kuulla tapahtumasta, vaikka hänellä ei olisi puhevaltaa asiassa. Puhevaltaa käyttävä ottaa kantaa rangaistusvaatimukseen.⁶¹ Puhevalta voi myös muuttua rikosprosessin aikana mm. jos lapsi täyttää 18 vuotta kesken rikosprosessin.^{62 63}

Ei näyttöä –tilanteet poikkeavat muista prosessuaalisista rajoitusperusteista ajatukselliselta perustaltaan. Näissä tapauksissa on kyse eräänlaisesta “kaksoistodennäköisyydestä” eli etukäteisarvion tekemisestä mahdollisesti saatavissa olevan näytön mahdollisesta riittävydestä. Näytön ollessa riittämätöntä, tutkinnanjohtaja voi itsenäisesti päättää esitutkinnan keskeyttämisestä (ETL 3 luku 13 §). Se ei edellytä syyttäjän osallistumista. Esitutkinnan saa keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Keskeyttämiseen sisältyy kuitenkin aina varaus, että tutkintaa on jatkettava, kun keskeyttämisen edellytyksiä ei enää ole. Esitutkinnan voi lopettaa näytön puuttumiseen nojaavalla rajoittamispäätöksellä vain hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa. Lisänäytön saamisen tulee tässä tapauksessa olla tiedossa olevien seikkojen perusteella arvioituna epätodennäköistä ja suuritöistä, jolloin säännöksen taustalla vaikuttava prosessitaloudellisuus puoltaa sen soveltamista. Prosessitaloudellinen vaikutus on vahvimmillaan vähäisissä rikoksissa. Rajoittamisen soveltumista harkittaessa huo-

⁶¹ Heikkilä, Rantaeskola ja Suikkanen-Malin 2018:123-126.

⁶² Heikkilä, Rantaeskola ja Suikkanen-Malin 2018: 31-33.

⁶³ Rikoslain 8 luvun 1§:ssä on säännös erityisestä vanhentumisajasta liittyen tiettyihin lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin. Sen mukaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsenraiskauksen syyteoikeus vanhentuu aikaisintaan, kun asianomistaja täyttää kaksikymmentäkahdeksan vuotta. Sama koskee kahdeksatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistunutta raiskausta, törkeää raiskausta, pakottamista seksuaaliseen tekoon, seksuaalista hyväksikäyttöä, paritusta, törkeää paritusta, ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa. Syyteoikeus vanhentuu rikoksen kohteena olleen henkilön täyttäessä kaksikymmentäkolme vuotta, jos kysymyksessä on 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin.

mioidaan, mikä tilanne olisi jos rikosepäilyn selvittämiseksi kohtuudella vaadittavat ja tehtävissä olevat esitutkintatoimet suoritettaisiin.⁶⁴

2.4 Harkinnanvarainen rajoittaminen

Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 1 momentin mukaiset esitutkinnan toimittamatta jättämisen ja esitutkinnan lopettamisen edellytykset ovat sidottu edellytyksiin, joilla syyttäjä saa jättää syyttämättä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 §:n tai 8 §:n perusteella. Nämä perusteet ovat seuraamusluonteisia syyttämättä jättämisen perusteita.⁶⁵ Tämä tarkoittaa käytännössä arviointia siitä, että syyttäjä jättäisi syytteen nostamatta, jos esitutkinta suoritettaisiin loppuun ja syytteen nostamista varten vaadittavat tiedot saataisiin selvitettyä. Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeen mukaan harkinnanvaraisiin kuuluvat vähäisyys-, nuoruus-, kohtuus- ja konkurenssiperusteiset rajoitukset sekä ”muun lainkohdan” mukainen rajoitus. Tämän lisäksi harkinnanvaraisena on mainittu tunnustuksen perusteella tehtävä rajoitus. Tunnustuksen perusteella tehtävä rajoittaminen sisältyy ohjeessa harkinnanvaraiseen rajoittamisen säännökseen (ROL 1:8.2), mutta sen lisäksi siitä on vielä oma erillinen säännöksensä (ETL 3:10a), joka ei kytkeydy syyttämättä jättämisen perusteisiin eikä myöskään siis harkinnanvaraisiin perusteisiin. Molempia tunnustukseen liittyviä rajoitusperusteita käsitellään omassa kappaleessaan 2.5.⁶⁶

⁶⁴ VKS 2016: 7-8. Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisussa dnro 406/21/13 on käsitelty näytön arviointia. Tapauksessa isäpuolen epäiltiin tehneen useiden vuosien aikana toistuvasti ruumiillista väkivaltaa puolisonsa kahdelle alaikäisille lapselle tukistamalla ja niskasta puristamalla. Väkivallasta on aiheutunut asianomistajille kipua, mustelmia tai muita jälkiä. Kihlakunnansyyttäjä jätti epäilyn syyttämättä riittävän näytön puuttumisen vuoksi. Asia otettiin kuitenkin Valtakunnansyyttäjänvirastossa uuteen syyteharkintaan lapsiin kohdistuneiden epäiltyjen pahoinpitelyjen osalta. Asiassa suoritettiin lisätutkinta ja syyteharkinta tehtiin myös kolmanteen lapseen kohdistuneen epäillyn pahoinpitelyn osalta. Apulaisvaltakunnansyyttäjä arvioi näyttöä toisin kuin kihlakunnansyyttäjä. Apulaisvaltakunnansyyttäjä piti lasten kertomuksia uskottavina ja asiassa esitetty muu näyttö tuki lasten kertomuksia. Tämän vuoksi, ja koska oikeudenkäynnillä voitiin olettaa saatavan asiaan lisäselvitystä ja asianosaisten ja todistajien kertomuksen uskottavuuden arviointi tapahtui luotettavimmin oikeudessa, epäillyn syyllisyyden tueksi oli olemassa todennäköisiä syitä. Syytteen nostaminen ja asian käsitteleminen oikeudessa olisi ollut ratkaisun mukaan perusteltua. Apulaisvaltakunnansyyttäjä antoi Salpausselän syyttäjänvirastolle määräyksen nostaa syyte kolmesta pahoinpitelystä.

⁶⁵ Halme ym 2014:100.

⁶⁶ VKS 2016:3.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luku:

7 § ([22.8.2014/670](#))

Syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta:

- 1) jos epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä; sekä
- 2) epäilystä rikoksesta, josta epäilty ei ollut tekohetkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja josta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.

8 § ([22.8.2014/670](#))

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa sen lisäksi, mitä 7 §:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, jos:

- 1) oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, teosta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat;
- 2) epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään; tai
- 3) asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen. Jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytettä ei nosteta kaikista epäilyistä rikoksista. Syyte on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii.

Vähäisyys

7§:n ensimmäisellä kohdalla tarkoitetaan ns. vähäisyysperustetta⁶⁷. Usein jo tutkinnan alussa on ilmeistä, voiko vähäisyysperustetta käyttää rajoittamisen perusteena kun kyse on vähäisen rikoslajin lievästä teosta⁶⁸.

⁶⁷ Halme ym 2014:101.

⁶⁸ VKS 2016:4

Syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta silloin kun rikoksesta ei ole odotettavissa ankaraa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä (ROL 1:7:n 1 kohta). Silloin, kun teko poikkeaa lievempään suuntaan tietyn rikoslajin tyyppitapauksesta, puhutaan vähäisestä rikoksesta. Teon haitallisuudella viitataan vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen. Haitallisuuden arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota myös siihen vahinkoon, joka teosta olisi ennalta arvioitaessa todennäköisesti syntynyt. Myös teon tahallisuuteen kiinnitetään huomiota, kun vähäisyyttä arvioidaan.⁶⁹

Rajoitettavaksi ei voida esittää vähäisyysperusteella kuitenkaan kaikkia lieviä rikoksia. Tällaisia tyyppitapauksia ovat tyypillisesti näpistyksiset ja lievät petokset ja niitä esiintyy paljon. Yhdenvertaisuusperiaate estää kaikkien näiden tapausten rajoittamisen. Vähäisen teon tulisi olla esimerkiksi näiden tyypillisten mainittujen rikosten sisälläkin todella vähäinen, että sen esittäminen rajoitettavaksi olisi mahdollista. Jos vähäiset rikokset säännönmukaisesti kaikki rajoitettaisiin pois, saattaisi tällaiset teot saada ”sallitun” maineen.⁷⁰

Vähäisyysarviointia ei pidä kuitenkaan sekoittaa tunnusmerkistön valintaan eli kysymykseen siitä, tuomitaanko tekijä lievästä tekemuodosta. Rikoksentekijä on tuomittava lievästä petoksesta sakkoon, jos petos on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, kun otetaan huomioon tavoitellun hyödyn tai aiheutetun vahingon määrä taikka muut rikokseen liittyvät seikat (RL 36:3). Tuomioistuimella ei ole estettä hyödyntää kuitenkaan niitä kriteerejä, joita sovelletaan tuomittaessa perustunnusmerkistöä lievemmästä teosta. Lievissä tekemuodoissa muodostuu tiettyjä tulkintakriteerejä vähäisyyden arviointia varten, ja näitä arviointikriteerejä voidaan käyttää pohdittaessa myös tuomitsematta jättämisen mahdollisuutta.⁷¹

Huomioitavaa on myös se, että tutkinnanjohtaja voi vähäisissä rikoksissa päättää jo aloitetun esitutkinnan tai päättää ettei esitutkintaa aloiteta, mikäli asianomistalla ei ole vaatimuksia (ETL 3 luku 9§). Tässä tapauksessa syyttäjä ei tee päätöstä vaan tutkinnanjoht-

⁶⁹ Helminen ym 2014 :338.

⁷⁰ Halme ym 2014:101.

⁷¹ Tapani ja Tolvanen 2016: 182.

taja yksin. Lapsiin kohdistuneissa rikoksissa oleellista tässäkin on asianomistajan vaatimukset. Alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten on lähtökohtaisesti haettava edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laininen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa (ETL 4:8). Tämän perusteella on tilanteita, jolloin lapselle on haettava edunvalvoja, joka ottaa kantaa vaatimuksiin, ennen kun tutkinnanjohtaja voi tehdä päätöksen. Lapsiin kohdistuvat väkivaltarikokset ovat lähtökohtaisesti kaikki virallisen syytteen alaisia, vammantuottamusta lukuun ottamatta, jolloin vaatimuksista luopuminen tai niiden puuttuminen ei automaattisesti johda kuitenkaan tutkinnan lopettamiseen. Lievä pahoinpitelykin muuttuu virallisen syytteen alaiseksi kun se kohdistuu alle 18-vuotiaaseen (RL 21:16.1).

Tutkimuksen yhteydessä haastateltiin asiantuntijoita, joita pyydettiin kertomaan esimerkkitapauksia, joissa vähäisyyttä on käytetty esitutkinnan rajoitusperusteena. Asiantuntijat nostivat esille mm. lievät pahoinpitelyt, joissa oli tekotapana esimerkiksi tönäisy, yksittäinen tukistaminen tai kiinni tarttuminen. Vähäisyyden arvioinnissa oli asiantuntijoiden mukaan kiinnitetty huomiota mm. lapsen ikään, teon toistuvuuteen ja siihen, tuliko teosta vammoja. Anna Heinosen väitöskirjatutkimuksen mukaan poliisin ja lastensuojelun käytännöt kuritusväkivaltaepäilyissä ovat vaihtelevia. Perustelut, joilla väkivaltaepäilyt etenevät lastensuojelusta poliisille ja poliisilta syyttäjälle eivät ole yhdenmukaisia valtakunnallisesti. Viranomaisten toimintatapoihin ja päätöksentekoon vaikuttavat lakien lisäksi paitsi erilaiset ammatilliset roolit ja kulttuurit, myös erityisesti viranomaisten omat asenteet ja käsitykset siitä, mikä on väkivaltaa ja mikä kasvatukseen liittyvää hyväksyttävää rajaamista.⁷²

⁷² Heinonen 2015: 3, 26, 45-48. Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisussa dnro 479/21/07 on käsitelty kasvatustarkoituksessa tehtyä ruumiillista väkivaltaa. Tapauksessa lasten ja heidän vanhempiansa esitutkin-takertomuksista ilmeni, että vanhemmat olivat kasvatustarkoituksessa useita kertoja viikossa lähes puolen vuoden ajan läimäyttäneet, tukistaneet ja antaneet luunappeja kolmelle 4-12-vuotiaalle lapselleen. Tukistamisesta ja luunapeista oli aiheutunut lapsille kipua. Kihlakunnansyyttäjä jätti vanhemmat syyttämättä epäillyistä pahoinpitelyistä. Kihlakunnansyyttäjän mukaan tukistamiset, läimäytykset ja luunapit olivat olleet sen asteisia, etteivät teot täyttäneet pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistöä. Apulaisvaltakunnansyyttäjää totesi asianosaisen kertomuksista käyvän ilmi, että vanhemmat olivat tehneet ruumiillista väkivaltaa alaikäisille lapsilleen ja että menettely täytti pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Pahoinpitely oli kohdistunut puolustuskyvyttömiin lapsiin ja ollut kunkin lapsen osalta toistuvaa ja jatkunut useita kuukausia. Apulaisvaltakunnansyyttäjä totesi, että kihlakunnansyyttäjän tulkinta ruumiillisesta väkivallasta poikkeaa sen yleiskielen mukaisesta merkityksestä. Se, että ruumiillinen väkivalta tapahtuu kasvatustarkoituksessa, ei merkitse sitä, etteikö kyseessä olisi pahoinpitelyrikos. Tällä voi kuitenkin tilanteesta riippuen olla merkitystä teon törkeysarvostelussa ja rangaistuksen määräämisen kannalta. Apulaisvaltakunnansyyttäjä kiinnitti kihlakunnansyyttäjän huomiota pahoinpitelyrikossäännöksen oikeaan soveltamiseen.

Nuoruus

7§:n toisella kohdalla tarkoitetaan ns. nuoruusperustetta⁷³. Syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta rikoksesta, jonka joku on tehnyt alle 18-vuotiaana, milloin ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja sen katsotaan johtuneen pikemminkin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan (ROL 1:7:n 2 kohta). Rangaistusta arvioidaan vakiintuneen tuomitsemiskäytännön perusteella⁷⁴. Nuoruusperusteessa tekijän syyllisyyden arviointi saattaa edellyttää jo pidemmälle vietyä esitutkintaa⁷⁵ ⁷⁶.

Kohtuus

8§:n ensimmäisellä kohdalla tarkoitetaan ns. kohtuusperustetta⁷⁷. Myös kohtuusperustetta käytettäessä, nuoruusperusteen lailla, esitutkintaa on saatettu viedä jo pitkälle olosuhteiden selvittämiseksi⁷⁸. Kuitenkin esimerkiksi jos tekijä olisi teon yhteydessä vakavasti loukkaantunut tai jos hän olisi laitoshoidossa, esitutkinta voitaisi mahdollisesti jättää toimittamatta tai keskeyttää jo tutkinnan alkuvaiheessa⁷⁹. Jos ei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä voi sen lisäksi, mitä ROL 1:7:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, milloin oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu tekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hä-

⁷³ Halme ym 2014:101.

⁷⁴ Helminen ym 2014 :338.

⁷⁵ VKS 2016:4

⁷⁶ Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisussa (2014) dnro R 14/711 on käytetty nuoruus –perustetta syyttämättäjättämispäätöksessä. Asia on siirretty paikallisvirastolta Valtakunnansyyttäjänvirastoon syyteharkintaan. Asiassa on ollut kyse siitä, että useita nuoria henkilöitä oli levittänyt samanikäisestä tuttavastaan tai ystävästään otettua sellaista kuvatallennetta, joka oli luonteeltaan sukupuolisiveellisyyttä loukkaava, luonteeltaan seksuaalinen poseerauskuva. Asia oli ollut sovittelussa ja asianomistaja oli peruuttanut syytepyynnön. Koska kyse oli ajattelemattomuuttaan ja ymmärtämättömyytään tehdystä teosta ja tekijät olivat nuoria, tehtiin kaikkien epäiltyjen osalta asiassa syyttämättäjättämispäätökset nuoruus -perusteella. Asianomistajarikoksen osalta tehtiin kaikkien osalta syyttämättäjättämispäätökset ei syyteoikeutta perusteella.

⁷⁷ Halme ym 2014:102.

⁷⁸ VKS 2016:4.

⁷⁹ VKS 2016:4.

nen henkilökohtaiset olonsa, rikoksesta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat (ROL 1:8:n 1 kohta). Peruste soveltuu yleisesti erityisesti niihin tilanteisiin, joissa rikoksentehtyjä on korvannut tai muuten hyvittänyt rikoksella aiheuttamansa vahingon. Tämä säännös soveltuu esimerkiksi sovittelumenetelyssä käsiteltyihin asioihin. Teosta on voinut aiheutua myös muita seurauksia tekijälle. Tällaisia seuraamuksia voi olla esimerkiksi kurinpitörajoitus, työpaikan menetys tai vakava loukkaantuminen.⁸⁰

Tutkimuksen yhteydessä haastateltiin asiantuntijoita, joita pyydettiin kertomaan esimerkkitapauksia, joissa kohtuutta on käytetty esitutkinnan rajoitusperusteena. Asiantuntijat nostivat kohtuuskäsitelmässä esille mm. sovittelun, lastensuojelun toimenpiteet, avun hakemisen, teon toistuvuuden, lapsen iän ja jos teko on selvinnyt epäillyn hakiessa apua käytökseensä. Lastensuojelun toimenpiteisiin liittyvissä perusteissa esimerkkinä mainittiin, että viranomaisen on osoitettava, ettei kyseessä ole sallittu toiminta ja toimintaa pitää muuttaa ja tarjottu apu otetaan myös epäillyn taholta vastaan. Näillä perusteilla rikosprosessi ei toisi enää lisäarvoa yksittäistapausta käsiteltäessä. Sovittelusta on lisää luvussa 4.3.

Konkurrensi

8§:m toisella kohdalla tarkoitetaan ns. konkurrensiperustetta⁸¹. Jos ei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta, jos rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään (ROL 1:8:n 2 kohta). Yhteistä rangaistusta koskevan rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaan tuomioistuimien voi uutta rangaistusta määrätessään ottaa aikaisemmin tuomitun ehdottoman vankeusrangaistuksen kohtuuden mukaisesti huomioon, rangaistusta lieventävänä seikkana. Rikoksen pitää olla kuitenkin tehty ennen aikaisempaa tuomiota. Lainvoimaa

⁸⁰ Helminen ym 2014 :338-339.

⁸¹ Halme ym 2014:102.

vailla oleva aikaisempi tuomio voidaan myös ottaa huomioon ja samalla kertaa tuomitavista rikoksista määrätään yhteinen rangaistus.⁸²

Rikosten erityispiirteillä ei ole samanlaista merkitystä kuin muita syyttämättäjättämisperusteita sovellettaessa silloin kun sovelletaan konkurenssi -perustetta. Silloin merkitsee tekojen keskinäinen ajallinen yhteys ja odotettavissa oleva rangaistus. Konkurenssiperusteen soveltamisedellytyksiä voidaan usein arvioida jo hyvin aikaisessa tutkinnan vaiheessa.⁸³

Jos lapseen kohdistuneita vähäisiä rikoksia on paljon, voi kokonaisuutena arvioiden olla mahdotonta rajoittaa esitutkintaa vähäisyyden perusteella. Rajoittaminen vaatiikin aina kokonaisharkintaa. Konkurenssi voisi antaa silloin mahdollisuuden lapseen kohdistuneen rikoksen rajoittamiselle, jos rajoitettavalla asialla ei olisi enää merkitystä kokonaisuuden kannalta. Ratkaisun pitäisi olla kuitenkin myös lapsen edun mukainen.

Muu vastaava lainkohta

ETL 3 luvun 10§ 1 mom. mukaan syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, että esitutkintaa ei toimiteta tai että se lopetetaan, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n perusteiden lisäksi myös muun vastaavan lainkohdan nojalla, jos syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeessa on viitattu, että tällaisia tilanteita voivat esimerkiksi olla rikoslain 35 luku 7 § ja 50 luku 7 §. RL 35 luvun 7§ koskee tilannetta, jossa rikoksesta epäilty tai rikoksen tekijä on korvannut vahingon ja vahingonkorvaus harkitaan riittäväksi seuraamukseksi. RL 50 luvun 7§ taas koskee huumausaineen käyttöä tai käyttöön liittyvää tilannetta, jossa epäiltyä rikosta tai rikosta on huumausaineen määrä ja laatu, käyttötilanne sekä olosuhteet muutoinkin huomioon ottaen pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Syyte voidaan säännöksen mu-

⁸² Helminen ym 2014 :339.

⁸³ VKS 2016:4-5.

kaan myös jättää nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikoksesta epäilty tai tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon.⁸⁴

2.5 Tunnustus

Tunnustuksen perusteella tehtävä rajoittaminen sisältyy Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeessa harkinnanvaraiseen rajoittamisen säännökseen (ROL 1:8.2), mutta sen lisäksi siitä on vielä oma erillinen säännöksensä (ETL 3:10a), joka ei kytkeydy syyttämättä jättämisen perusteisiin.⁸⁵

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luku 8§ 2 momentti

Jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytettä ei nosteta kaikista epäillyistä rikoksista. Syyte on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii.

Esitutkintalain 3 luvun 10a §:n perusteella rajoittaminen on mahdollista tunnustamisen perusteella:

Jos esitutkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi, jos hän katsoo sen perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä muut seikat, tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, että esitutkintaa ei toimiteta kaikista rikoksista tai että esitutkinta näiden osalta lopetetaan.

Jos esitutkintaa rajoitetaan 1 momentin nojalla tunnustuksen perusteella, syyttäjä voi samalla tutkinnanjohtajan esityksestä sitoutua vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti epäillystä rikoksesta, josta esitutkinta toimitetaan. Syyttäjä voi tehdä vastaavan sitoumuksen myös silloin, kun tutkittavana on yksi epäilty rikos, jonka selvittämistä rikoksesta epäilty on edistänyt tunnustamalla sen kokonaan tai olennaisilta osiltaan.

Jos asiassa menetellään 2 momentissa tarkoitetulla tavalla, voidaan järjestää syyttäjän ja rikoksesta epäillyn välinen neuvottelu sekä laatia tuomioesitys nou-

⁸⁴ VKS 2016:3.

⁸⁵ VKS 2016:3.

dattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 ja 10 a §:ssä säädetään.

Päätös jättää esitutkinta toimittamatta tai lopettaa se ja syyttäjän sitoumus vaatia lievempää rangaistusta saadaan peruuttaa vain, jos 1 momentissa tarkoitettu tunnustus peruutetaan taikka asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös tai sitoumus on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin.

Tämän pykälän nojalla esitutkintaa ei jätetä toimittamatta tai lopeteta eikä tehdä 2 momentissa tarkoitettua sitoumusta siltä osin kuin epäilystä rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta tai epäilty rikos on rikoslain 20 luvun 1, 4, 5, 6, 8 a ja 8 b §:ssä tai 21 luvun 4, 5, 6 a ja 7–15 §:ssä tarkoitettu rikos taikka tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatii esitutkinnan toimitamista.

Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeen mukaan esitutkinnan rajoittamista ETL 3 luvun 10 § 1:n nojalla tunnustukseen perustuvan harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen (ROL 1 luku 8 § 2) perusteisiin liittyen ei ole viimeksi mainitun lainkohdan yleisestä soveltamisalasta johtuen rajattu vain tiettyihin rikoksiin, kuten syyteneuvottelujärjestelmään kytkeytyvässä, tältä osin erityissäännöksenä pidettävässä ETL 3 luvun 10 a §:n mukaisessa esitutkinnan rajoittamisessa on asian laita. Molemmissa perusteissa voidaan siis rajoittaa yhden epäillyn tekemiä rikoksia isommasta kokonaisuudesta, mutta soveltamisala poikkeaa toisistaan.

Tunnustuksen perusteella rajoittaminen on siis mahdollista tilanteessa, jossa esitutkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä. Syyttäjä voi, tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, että esitutkintaa ei toimiteta kaikista rikoksista tai että esitutkinta näiden osalta lopetetaan. Rajoittamisessa tulee ottaa huomioon asian laatu, esitettävät vaatimukset, käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuuluva aika sekä muut seikat⁸⁶. Esitutkintalain 3 luvun 10a §:n 2 momentin perusteella

⁸⁶ Asian laadun arviointi voisi liittyä lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin tässä kohdassa. Apulaisoikeusasia-miehen ratkaisussa Dnro 2625/4/13 todetaan, että selvittämistänsi voitiin kyseisessä tapauksessa syyttäjän toimesta arvioida isommaksi kun rikos kohdistui pieneen lapseen. Päätöksessä mainitaan myös, että selvittämistänsin johdosta olisi etenkin tullut varmistua että epäily pieneen lapseen kohdistuneesta rikoksesta olisi selvitetty jo esitutkinnassa mahdollisimman ripeästi ja asianmukaisesti näyttöä hankkien. Kun lapsiin kohdistuneissa rikoksissa yleisesti selvittämistänsi on suurempi, lapsiin kohdistuneiden rikossarjojen osien rajoittaminen voi olla vaikeaa tunnustamisen tai konkurensin perusteella, ellei sen voida katsoa olevan samalla lapsen edun mukaista. Tällaisia laajoja lapsiin kohdistuneita rikossarjoja voi-

syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä sitoutua vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti epäilystä rikoksesta, josta esitutkinta toimitetaan, jos esitutkintaa rajoitetaan tunnustuksen perusteella. Syyttäjä voi tehdä vastaavan sitoumuksen myös silloin, kun tutkittavana on yksi epäilty rikos, jonka selvittämistä rikoksesta epäilty on edistänyt tunnustamalla sen kokonaan tai olennaisilta osiltaan.⁸⁷ Jotta tunnustamisella saataisiin aikaan suurin mahdollinen prosessiekonominen hyöty, on tärkeää, että se annetaan mahdollisimman aikaisin ja asian käsittely kevenee mahdollisimman paljon, mielellään esitutkintavaiheessa. Säännöksen tehokas soveltaminen edellyttää poliisilta ja syyttäjältä tiivistä esitutkintayhteistyötä.⁸⁸

2.6 Kustannusperusteinen rajoittaminen

Kustannusperusteisesta esitutkinnan rajoittamisesta säädetään ETL 3:10,2:ssa:

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista.

Esitutkinta on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.

ROL 1 luvun 8 §:n 3-kohta on esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 2 momenttia vastaava peruste. Johdonmukaista on, että syyttäjänkin mahdollisuudet luopua enemmistä toimenpiteistä ovat yhtä laajat kuin esitutkintavaiheessa tutkinnanjohtajan esityksestä tehtävässä

si syntyä esimerkiksi lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8b), jossa saman henkilön uhrina esim. internetissä voi olla lukuisia lapsia pienen ajan sisällä.

⁸⁷ Halme, Kortessalmi, Lönnroth, Parviainen, Rantaeskola, Saukonniemi & Springare 2014:107.

⁸⁸ HE 58/2013:35-36.

esitutkinnan lopettamispäätöksessä⁸⁹. Kustannusperusteinen esitutkinnan rajoittamispe-
ruste ilmentää ajattelua, jonka mukaan yhteiskunnan voimavaroja tulisi kohdentaa kus-
tannustehokkaasti. Tavoiteltavaa olisi, että kustannusperusteella luovutaan toimenpiteis-
tä varhain jo esitutkintavaiheessa⁹⁰. Kustannustehokkuudesta ei kuitenkaan voi seurata,
että vähäisimmät rikokset voitaisiin jättää kokonaan tutkittamatta, vaikka ovatkin kus-
tannusperusteisen esitutkinnan rajoittamisen keskeisiä soveltamiskohteita. Kuten aiem-
min vähäisyys –perusteen kohdalla todettu, se voisi johtaa siihen, että lievien rikosten
tulkittaisi olevan todellisuudessa sallittuja. Soveltuvia ovat joka tapauksessa rikokset,
joista yksittäistapauksessa ilmeisesti seuraisi vain sakkorangaistus. Täytyy kiinnittää
huomiota myös epäillyn rikoksen nimikkeeseen ja siihen, onko kysymyksessä oleva ri-
kos jotenkin erityisen työläs selvitettävä muihin samannimisiin rikoksiin verrattuna kun
vaadittavaa epäsuhdetta arvioidaan. Kustannusperusteisen esitutkinnan rajoittamisen
arvioinnin kannalta edellytetään asian laadun ja siitä mahdollisesti odotettavan seura-
muksen ja toisaalta tutkintakustannusten suhteen määrittämistä. Kokonaisarviointi on
avainasemassa harkintaa tehtäessä. Soveltamistilanteet voivat liittyä yksittäisiin tekoihin
tai myös laajoihin juttukokonaisuuksiin. Jos tutkittava asia liittyy rikoskokonaisuuteen,
on arvioitava sen asema kokonaisuudessa, jonka kautta huomioon otettaviksi eivät voi
tulla ainoastaan tutkinnan kustannuksiin liittyvät näkökohdat. Rajoituspäätös voi olla
perustellumpi tilanteissa, joissa kyseinen teko ei ole olennainen kokonaisuuden kannal-
ta. Toisin sanoen mitä epäolennaisemmasta osasta kokonaisuuden kannalta on kyse, sitä
vähemmän asian laadulle tarvitsee antaa merkitystä⁹¹. Epäsuhteen arviointi edellyttää
tutkinnanjohtajalta riittävän yksilöityä ja perusteltua arviota jatkamisesta aiheutuvista
kustannuksista.⁹² Laajassa rikoskokonaisuudessa voidaan kustannusperusteiden rajoit-
tamisen kautta keskittyä törkeimpiin rikoksiin ja lopettaa joidenkin vähäisempien teko-
jen tutkinta⁹³.

⁸⁹ HE 58/2013:20.

⁹⁰ HE 58/2013:21.

⁹¹ VKS 2016:9

⁹² HE 222/2010:187-188

⁹³ VKS 2016:9

2.7 Tärkeä yleinen etu

Tärkeä yleinen ja yksityinen etu mainitaan molemmissa ETL 3 luvun 10 §:n 1 ja 2 momenteissa että 10 a §:ssä asioina, jotka vaativat esitutinnan toimittamista ja siten estävät tutkinnan rajoittamisen lainkohdissa tarkoitetuilla perusteilla. Vielä täsmällisemmin sanottuna ETL 3 luvun 10 §:n 1 momentissa etu viittaa syytteen nostamiseen ja 2 momentissa sekä 10 a §:ssä esitutinnan jatkamisen tarpeeseen. ETL 3 luvun 10 §:n 1 momenttiin perustuvassa esitutinnan rajoittamisen harkinnassa on esikysymyksenä arvioitava, muodostavatko yleinen tai yksityinen etu esteen rajoitussäännöksen käyttämiselle. Arvioinnissa on mahdollista päätyä myös lopputulokseen, jossa esitutinnan rajoittaminen voi olla ETL 3 luvun 10 §:n 1 momentissa tarkoitettun yleisen tai yksityisen edun vastaista, vaikka syyttämättäjättämissäännöksessä tarkoitettu tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei estäisikään seuraamusluonteista syyttämättä jättämistä. Samankaltainen päätely soveltuu myös prosessuaaliseen rajoittamisharkintaan.⁹⁴ Syyttäjä voi silloin tehdä päätöksen syyttämättä jättämisestä, vaikka esitutkinta olisi ollut tarpeellista suorittaa yleisen tai yksityisen edun vuoksi. Tämän perusteella asian selvittäminen voi joskus olla etuarvion ydin, ei niinkään tuomion hakeminen rikoksen tehneelle.

Yleisestävyys on yksi rikosoikeudellisen järjestelmämme kulmakiviä. Järjestelmän toiminnassa ei ole oleellista pelkästään rangaistusten langettaminen, vaan myös se, että järjestelmä toimii yleisen oikeustajunnan suuntaisesti ja luottamusta herättävällä tai ylläpitävällä tavalla. Yleisen edun käsitteellä on siten yhteiskunnallinen ulottuvuus ja merkitys. Joskus yleisen edun vuoksi saattaa olla tarpeen, että selvitetään rikosepäily esimerkeiksi tilanteissa, joissa rikosepäily on herättänyt julkista huomiota, kun epäilty on yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa tai kun rikollisen toiminnan jatkamisen vaara on ilmeinen⁹⁵. Rikoslaji vaikuttaa esitutkinnan toimittamisen tarpeeseen yleisen edun kannalta, mutta mitään rikoslajia ei kuitenkaan ole nimenomaisesti suljettu esitutkinnan rajoittamisen ulkopuolelle⁹⁶.

⁹⁴ VKS 2016:11.

⁹⁵ HE 222/2010:187

⁹⁶ VKS 2016:12.

Yleisesti nuorten kohdalla tulisi ETL 3 luvun 10 §:n 1 momentin mukaisessa esitutkin-
nan rajoittamisessa olla pidättyväinen ja painottaa toimenpiteistä luopumista koskevaa
harkintaa vasta syyteharkinnan yhteydessä suoritettavaksi. Esitutkinta siis suoritetaan
kokonaan, vaikka rajoitusperusteet olisivat sovellettavissa. Näissä tilanteissa syyttäjä
voi sen sijaan tehdä päätöksen syyttämättä jättämisestä. Esitutkinnalla ja siihen liittyvil-
lä eri viranomaisten yhteistyönä suoritettavine tukitoimineen voidaan rikostutkinnallis-
ten tavoitteiden lisäksi edistää mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja myönteisellä ta-
valla rikoksesta epäillyn nuoren olosuhteisiin ja kehitykseen. Nuorten kohdalla rajoitta-
misen välttämällä voidaan pyrkiä rikosoikeuden järjestelmän avulla vaikuttamaan yh-
teiskunnan yleiseen etuun, jossa nuorille saadaan varhaisia tukitoimia esimerkiksi ran-
gaistuskierteen välttämiseksi.⁹⁷ Esitutkinna rajoittaminen sekä seuraamusluonteinen
syyttämättä jättäminen eivät ole kaikissa tapauksissa saman vaikutuksen antavia ratkai-
suja. Esitutkinna rajoittamispäätökseen ei voida liittää mitään yhteiskunnan moitetta
eikä kannanottoa rikoksesta epäillyn menettelyn paheksuttavuudesta, koska esitutkinna
rajoittamisessa ETL 3:10,1:n nojalla ei oteta kantaa rikoksesta epäillyn henkilön syylli-
syyteen tai syyttömyyteen⁹⁸. Jos asiaa ei selvitetä kovin tarkasti ja rajoittamispäätös teh-
dään esitutkinna alkuvaiheessa, olisi moitittavuuden arviointi todennäköisesti myös
vaikeaa.⁹⁹

Yleiseen etuun liittyvät tavoitteet saattavat liittyä myös esimerkiksi menettämisseu-
raamuksen tuomitsemiseen tai esineen hävittämiseen ja esitutkinnassa selvitetään niiden
edellytysten täyttymistä. Jonkin oikeuskysymyksen epäselvyys voi myös olla yleisen
edun kannalta tärkeää, vaikka oikeuskysymyksen epäselvyys ei sinänsä ole este esitut-
kinna rajoittamiselle. Tämä voi tulla kysymykseen esimerkiksi uusia rikollisuusilmiöi-
tä koskevissa tapauksissa, joissa halutaan saada tietoa siitä, miten epäiltyä menettelyä
on rikosoikeudellisesti arvioitava. Esitutkinta voidaan tehdä yleisen edun vuoksi myös
silloin kun halutaan selvittää rikoksen kuulumista isompaan rikoskokonaisuuteen, jossa

⁹⁷ VKS 2016:12

⁹⁸ Helminen - Fredman - Kanerva - Tolvanen - Viitanen 2014 :337.

⁹⁹ HE 222/2010:187.

kaikkien osien tutkimisella on merkitystä. Esitutkinnan kautta pyritään silloin saamaan tietoa esimerkiksi rikollisen toiminnan todellisesta laajuudesta tai ajallisesta kestosta.¹⁰⁰

2.8 Tärkeä yksityinen etu

Esitutkintaa ei saa rajoittaa, mikäli tärkeä yksityinen etu vaatii syytteen nostamista. Oikeuskirjallisuudessa, lainvalmistelutöissä ja ohjeissa tärkeä yksityinen etu liittyy vahvasti asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamiseen ja mahdollistamiseen. Muita yksityisen edun intressejä ei rajoittamisen kontekstissa ole juurikaan pohdittu ja sen käyttöala vaikuttaisi siis olevan aika suppea. Vain asianomistajan mahdollisen vahingonkorvausvaatimuksen toteuttaminen ei kuitenkaan ole esitutkinnan rajoittamisen este, ellei kyseessä ole tärkeä etu¹⁰¹. Suuremmassa taloudellisessa intressissä on luonnollisesti aina suurempi yksityinen etu kyseessä. Osapuolten taloudellisilla tilanteilla ja asianomistajan mahdollisuuksilla saada vahinkonsa korvatuksi ilman esitutkintaa on myös merkitystä arviota tehtäessä¹⁰². Asianomistajalla on mahdollisuus saada korvausta vahingon aiheuttajan tai vakuutusyhtiön kautta ja näiden toteutuminen arvioidaan myös. Yksityisen edun ollessa vähäisempi, on syytä kuitenkin harkita tutkinnan jatkamista siihen asti, että asianomistaja saa tutkinnan kautta riittävät tiedot ja muun selvityksen vaatimuksensa toteuttamista varten. Yhdenvertainen kohtelu on tärkeää. Samanlaisten rikosten asianomistajia on myös kohdeltava yhdenvertaisesti tai ainakin pyrittävä siihen. Yhdenvertaisuutta saattaa loukata sekin, jos toimenpiteitä jatketaan vain jotakin asianomistajaa koskevan rikoksen osalta silloin kun samaan rikossarjaan sisältyvillä teoilla on useampia asianomistajia.¹⁰³

¹⁰⁰ HE 222/2010:187, VKS 2016:12. Erittäin tärkeä yleinen etu oli yhtenä syyteoikeuden perusteena ennen vuotta 1999 tapahtuneissa lapseen kohdistuneissa seksuaalirikoksissa tilanteissa, joissa asianomistaja ei ole esittänyt syyttämispyyntöään säädetyssä vuoden määräajassa. 1999 jälkeen tapahtuneissa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tapauksissa tämä ei ole prosessinedellytys. Päivi Hirvelä on tutkinut erittäin tärkeän yleisen edun käsitettä edellä mainittuihin tapauksiin liittyvien oikeustapausten kautta. Ratkaisuisa on kiinnitetty huomiota mm. lapsen nuoreen ikään, säännöllisyyteen ja pitkäkestoisuuteen, vastentahotoisuuteen ja osapuolten väliseen luottamussuhteeseen kun erittäin tärkeää yleistä etua on pohdittu. Hirvelä 2006:348-352.

¹⁰¹ VKS 2016:13

¹⁰² Lasten kohdalla tämä korostuu, koska heidän oikeuksiensa toteutuminen on pitkälti huoltajan tai edunvalvojan varassa.

¹⁰³ HE 222/2010:187.

Asianomistajan on mahdollista saada korvausta myös rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla. Jos asiaa ei käsitellä tuomioistuimessa, tulee korvaushakemukseen liittää lain 26 §:n 1 momentin mukaan joko esitutkintapöytäkirja, tai jollei sitä ole laadittu, muu luotettava selvitys tapahtumasta sekä selvitys vahingosta ja muu tarpeellinen näyttö. Asianomistajan oikeusturvan toteutuminen on siis suuressa määrin viranomaisten varassa. Sen vuoksi on yksityisen edun nimissä tärkeää joskus viedä rajoitettavaksi soveltuvaa rikostutkintaa hieman pidemmälle. Jos asianomistajalle aiheutettu vahinko on rikosvahinkolain nojalla korvattava, esitutkintaa tulisi siis jatkaa ainakin niin pitkälle, että asianomistajalla on riittävä selvitys korvaushakemuksensa perusteeksi¹⁰⁴.¹⁰⁵ Tutkimuksessa haastateltavien näkökulmasta yleisen ja yksityisen edun arviointiin on lisää kohdassa 4.2.

¹⁰⁴ Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisussa dnro 21/45/08 on käsitelty mm. yksityistä etua liittyen korvauksiin. Tapauksessa tutkintavanki oli vankilan tiloissa pahoinpidelty häntä tapaamaan tulleen vierailijan. Viikko tämän jälkeen tutkintavanki tuomittiin murhasta, mistä todennäköisin syin epäiltynä häntä oli pidetty vangittuna, elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Kihlakunnansyyttäjä määräsi vankilassa tapahtunutta pahoinpitelyä koskevan esitutkinnan lopetettavaksi konkurrenssiperusteella. Apulaisvaltakunnansyyttäjä otti asian omasta aloitteestaan uuteen harkintaan. Asianomistaja oli mm. huomauttanut, että hänelle oli hyvin vaikeaa ellei käytännössä mahdotonta saada vahingonkorvauskysymys asianmukaisesti selvitettyksi. Tähän nähden apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi, että niin ikään tärkeä yksityinen etu vaati esitutkinnan toimittamista.

¹⁰⁵ VKS 2016:13

3. LAPSEEN KOHDISTUVIEN RIKOSTEN ERITYISPIIRTEET

3.1 Esitutkintaprosessi

Lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinta on oma erityisalueensa ja asettaa rikosprosessille ja viranomaisten osaamiselle omia erityisvaatimuksia. Lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen tutkinta poikkeaa aikuisiin kohdistuneiden rikosepäilyjen tutkinnasta monella tavalla. Eroavaisuudet liittyvät moniin tutkintatoimenpiteisiin, kuten lapsen kuulemiseen. Lapsen aito oikeusturvan toteutuminen vaatii monen asian samanaikaista huomioon ottamista. Esitutkintalain 4 luvun 7 §:n mukaan lapsiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet onkin mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneiden tutkijoiden suoritettavaksi.¹⁰⁶

Esitutkintalain 4 luvun 7 §.

”Lasten kohtelu esitutkinnassa

7 §

Alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteitä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.”

Rikokset voidaan jakaa asianomistajarikoksiin ja virallisen syytteen alaisiin rikoksiin. Lapsen kohdistuneet seksuaali- ja väkivaltarikokset ovat vammantuottamusta lukuun ottamatta virallisen syytteen alaisia rikoksia¹⁰⁷. Tämä on jo kannanotto lainsäätäjältä ja kuuluu osaksi lapsen oikeusturvaa. Tällä parannetaan lähtökohtaisesti heikommassa asemassa olevan lapsen oikeussuojaa. Lapsen viimeaikaisesta oikeusturvan parantamisesta, voidaan mainita rikoslaissa määritelty lievä pahoinpitely (RL 21:7), joka muuttui

¹⁰⁶ Ks esim Poliisihallituksen ohje 2013.

¹⁰⁷ Poliisihallituksen ohje 2013:3.

mm. alle 18-vuotiaaseen kohdistumisen ja lähi-suhteessa tapahtumisen osalta virallisen syytteen alaiseksi vuonna 2011 (RL 21:16). Lakia edeltäneen hallituksen esityksen mukaan perhe- tai muun lähipiirin valtasuhteet voivat olla sellaiset, että tekijä painostaa pahoinpitelyn uhrin luopumaan vaatimasta rangaistusta pahoinpitelijälleen. Jos uhri ei esitä rangaistusvaatimusta asianomistajarikoksessa, myös rikoksen esitutkiminta jätetään toimittamatta. Esityksessä mainitaan myös, että, vaikka kuritusväkivalta on vähentynyt, yleisin perheväkivallan muoto on vanhempien lapsiinsa kohdistama väkivalta. Silti tyyppillisin lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta on toisten nuorten tekemää.¹⁰⁸ On hyvä muistaa, että lapset kärsivät myös muusta kun itseensä kohdistuvasta perheväkivallasta ja uuden lain tarkoituksena on puuttua pienemmällä kynnyksellä myös mm. parisuhdeväkivaltaan. Kotona ilmenevä väkivalta uhkaa aina myös lapsen hyvinvointia, vaikka väkivalta ei kohdistuisikaan suoraan lapseen¹⁰⁹. Perheväkivalta voi olla lapsen kehitystä tai terveyttä vakavasti vaarantavia tai vakavan vaaran uhkaa aiheuttavana tekijänä¹¹⁰.¹¹¹

Esitutinnan vaiheet voidaan yksinkertaistaen jakaa ilmoituksen tekemiseen, ilmoituksen kirjaamiseen, esitutinnan aloittamiseen, esitutinnan toimittamiseen ja esitutinnan päättämiseen. Tämän lisäksi laajemmasta näkökulmasta mukaan voidaan laskea myös toimenpiteet esitutinnan valmistuttua.¹¹² Esitutinnan toimittamisen sisälle mahtuu usein monia tutkintatoimenpiteitä, kuten kuulustelut, kotietsinnät sekä muut tarvittavat pakkokeinot. Lapsiin kohdistuvia rikoksia tutkittaessa, kyseeseen tulee lisäksi muutamia tyyppillisiä vaiheita. Näihin vaiheisiin kuuluvat mm. esitietojen hankkiminen, edunvalvojan hakeminen, ennakoilmoituksen tekeminen, tutkintasuunnitelman laadinta ja hypoteesien eli vaihtoehtoisten selitysten laatiminen. Hypoteesiajattelun tarkoituksena on, että vaihtoehtoisia selityksiä tapahtumalle testataan tutkinnan aikana.¹¹³ Lapsiin kohdis-

¹⁰⁸ HE 78/2010: 8-11.

¹⁰⁹ Poliisihallituksen ohje 2013:1.

¹¹⁰ Araneva 2016: 444.

¹¹¹ Korkein hallinto-oikeus totesi päätöksessään KHO 1.2.2018/424, että lastensuojelulain 40 §:n 1 momentissa ei edellytetty, että lapsen terveys tai kehitys olisi jo vakavasti vaarantunut, vaan vaarantumisen uhka muodosti riittävän perusteen lapsen huostaanotolle ja sijaishuoltoon sijoittamiselle.

¹¹² Helminen, ym. 2014: 275–378.

¹¹³ Ks. Esim. Ellonen, Joki-Erkkilä, Korkman, Lahtinen, Mantila, Rantaeskola, Salovartio, Tuominen ja Tupola 2016: 47–159.

tuneita rikoksia tutkittaessa, käynnistyy myös usein samanaikaisesti useampi viranomaisprosessi. Tämä vaatii viranomaisilta kykyä toimia yhteistyössä.¹¹⁴

Koko perheen huomioiminen on tärkeää koko prosessin ajan. Lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyissä on paljon niin kutsuttuja harmaan alueen tapauksia ja etenkin hyvin pienten lasten kohdalla. Lapsella on voitu esim. havaita joitain vammoja, jotka voivat johtua tapaturmasta tai pahoinpitelystä. Väkivaltaa kokeneiden avunsaannin turvaamiseksi, tutkinnan kynnystä on syytä pitää matalana. Matalan kynnyksen vuoksi selvitysprosessiin päätyy väistämättä myös tapauksia, joissa väkivaltaa ei ole tapahtunut. Selvittämismprosessi on erityisen raskas näille perheille ja siksi koko perheen tilanne tulee huomioida.¹¹⁵

Poliisi voi kuulustella lasta itse tai vaihtoehtoisesti pyytää kuulemiseen virka-apua terveydenhuollon yksiköstä ja yleensä oikeuspsykologiaan perehtynyt henkilö kuulee lapsen lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa yksikössä. Näissä yksiköissä annetaan poliisille myös konsultaatioapua sekä mm. luotettavuusarvioita lasten kuulemisista. Poliisi tekeekin lasten ja nuorten oikeuspsykiatristen yksiköiden kanssa usein tiivistä yhteistyötä.¹¹⁶ Poliisin erityisosaaminen korostuu erityisesti lapsen kuulustelussa, joka on yksi tärkeimmistä tutkintatoimenpiteistä. Lapsen kertomus saattaa joskus jäädä ainoaksi näytöksi lapseen kohdistuneessa rikosepäilyssä. Kuulustelijan on osattava kommunikoida lapsen kanssa sellaisella tavalla, joka tukee mahdollisimman kattavan, yksityiskohdallisen ja tarkan kuvan saamista tapahtumista tai epäilyistä rikoksesta.¹¹⁷ Jos tutkinta rajoitetaan aivan esitutkinnan alussa, kuulustelua ei välttämättä tehdä ollenkaan ja tiedot tapahtumasta saattavat jäädä suppeiksi.

Kuulustelijan tulee hallita oikea tekniikka lasta kuultaessa. Lapsen kertomusta käytettäessä todisteena oikeudessa, pohditaan kertomuksen sisällön lisäksi mm. sen luotettavuutta. Luotettavuus kiteytyy pääasiassa siihen, onko lasta johdateltu kuulemisessa. Tällä tarkoitetaan, tuottaako lapsi kertomuksen itse. Luotettavin kuulustelutulos syntyy

¹¹⁴ Ellonen ym. 2016: 23

¹¹⁵ Ellonen ym. 2016: 136-137.

¹¹⁶ Ellonen ym. 2016:79.

¹¹⁷ Ellonen ym. 2016:87, Poliisihallituksen ohje 2013:3.

siis lapsen itsenäisellä kerronnalla ja siitä johdetuilla avoimilla kysymyksillä ja ilmauksilla. Jos lasta on johdateltu, vähentää se kertomuksen luotettavuutta ja voi siten vaikuttaa koko kertomuksen näyttöarvoon todisteena¹¹⁸. Näin ollen kuulustelijan pätevyydellä on iso yhteys lapsen oikeusturvaan.¹¹⁹

Lapset ovat itsessään jo erityinen ryhmä esitutkinnassa, mutta sen sisällä on vielä haavoittuvammassa asemassa olevia ryhmiä, kuten esimerkiksi vammaiset ja hiljattain maahan muuttaneet lapset. Ihmisoikeusliiton mukaan haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten kuulemiseen tulisikin kiinnittää entistä enemmän huomiota. Ihmisoikeusliiton mukaan on varmistettava, että mm. vammaisia lapsia kuullaan asiantuntevasti. Lapsia on kuultava ja heille on annettava tietoa kielellä, jota he ymmärtävät riittävästi. Tarvittaessa on lisäksi aina hyödynnettävä ammattimaisia käännös- ja tulkkauspalveluja.¹²⁰ Maahanmuuttajalasten tilanteen vielä vaikeammaksi tekee kuitenkin se, että tulkin läsnäolo voi samalla vaikeuttaa kuulustelua¹²¹. Lasten yksilöllisten tarpeiden huomiotta jättäminen voi johtaa lapsen oikeusturvan loukkaukseen¹²².

Lapsen esitutkinnassa tehty kuulustelu on usein käytännössä jo osa oikeudenkäyntiä. Alle 15 – vuotiaan ja tietyin edellytyksin myös 15-17 –vuotiaan lapsen kuulustelu videoidaan (ROL 17:24). Lapsen ei lähtökohtaisesti tällöin tarvitse tulla itse oikeuteen todistamaan vaan tallennetta voidaan käyttää todisteena. Edellytyksenä on kuitenkin, että syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus tutustua materiaaliin ja esittää kuulusteltavalle kysymyksiä (ROL 17:24). Tätä kutsutaan kontradiktorisuusperiaatteeksi.^{123 124}

¹¹⁸ Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2014:48 on käsitelty lapsen kertomuksen luotettavuutta ja johdatte-
lua. Ratkaisussa on kiinnitetty huomiota mm. lapsen kertomuksen omaehtoiseen syntymiseen ja oikeus-
psykologisen haastattelututkimuksen kysymysten johdattelevuuteen. Lisäksi on arvioitu lapsen painosta-
mista kun häneltä on toistuvasti hänen pyyntönsä torjuen kielletty ulospääsy lukitusta haastattelutilasta.
Perusteluissa oli huomioitu lisäksi, että lapsen haastattelussa pidettyä tauon pituutta ja sen aikana tar-
kemmin käytyä keskustelua lapsen kanssa ei ole lainkaan kirjattu.

¹¹⁹ Ellonen ym. 2016: 87, Poliisihallituksen ohje 2013:7.

¹²⁰ Ihmisoikeusliitto 2015.

¹²¹ Humppi & Ellonen, 2010: 122.

¹²² Ihmisoikeusliitto 2015.

¹²³ Ellonen ym. 2016: 76.

¹²⁴ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12 käsittelee lapsen oikeutta tulla kuulluksi.
Kommenteissa käsitellään lisäksi lapsen oikeutta tiedonsaantiin kun lapsi on uhrin tai todistajan asemassa
rikosasiassa. Kohta 64. mukaan rikoksen uhriksi tai todistajaksi joutuneella lapsella on myös oikeus saada
tietoa muun muassa saatavilla olevista terveydenhuoltopalveluista, psykologisesta avusta ja sosiaaliavus-

3.2 Esitutinnan kesto

Rikosprosessi kokonaisuudessaan voidaan jakaa neljään päävaiheeseen; esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti tuomioistuimessa ja rangaistuksen täytäntöönpano. Rangaistuksen täytäntöönpanon on useimmiten katsottu kuuluvan rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän piiriin.¹²⁵ Oikeus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa kohtuullisen ajan kuluessa on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisistä edellytyksistä (PL 21§). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin antanut Suomelle oikeudenkäynnin kohtuuttomasta kestosta useita tuomioita.¹²⁶

Lapsen kohdistuneen rikoksen esitutkintaan ei ole tarkkaa sääntelyä koskien esitutinnan suorittamisen aikarajoja. Näihin rikoksiin pätevät samat vanhentumissäännökset kuin muihinkin rikoksiin (RL 8 luku)¹²⁷. Poliisihallituksen ohjeen mukaan kuitenkin lapsen ollessa rikosasiassa asianomistajana, esitutkintatoimenpiteet tulee käynnistää välittömästi ja pakkokeinojen käyttämisestä on tehtävä ratkaisut viipymättä rikosepäilyntultua ilmi. Lapsen kertomus saattaa jäädä ainoaksi näytöksi lapsen kohdistuneessa rikosepäilyssä, jonka vuoksi esitutkintatoimenpiteet lapsen kohdistuneessa rikosepäilyssä tulee suorittaa viivytyksettä. Pitkän ajan kuluttua epäilyllä tapahtumasta tehty lapsen kuuleminen voi heikentää lapsen kertomuksen laatua ja luotettavuutta.¹²⁸ Esitutinnan toimittamisaikaan löytyy sen sijaan säännös, kun lapsi on epäillyn asemassa. Alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta

ta, rikoksen uhriksi ja/tai todistajaksi joutuneen lapsen asemasta, ”kuulustelun” toteuttamistavasta, tukimekanismeista, joita lapsi voi käyttää tehdessään valituksen ja osallistuessaan tutkimuksiin ja oikeudenkäynteihin, kuulemisten tarkoista ajankohdista ja paikoista, saatavilla olevista turvaamistoimista, mahdollisuudesta saada korvausta ja muutoksenhakukeinoista.

¹²⁵ Jokela 2018:7.

¹²⁶ Oikeusministeriö 2007:3.

¹²⁷ Oikeusasiamiehen ratkaisussa EOAK/3566/2018 todetaan, että esitutkinnalle ei voida asettaa yleistä enimmäisaikaa. Esitutinnan hyväksyttävä kesto riippuu ratkaisun mukaan kussakin yksittäistapauksessa tutkittavana olevan asian erityispiirteistä, kuten sen laadusta ja laajuudesta. Joissain tapauksissa epäilty rikos on tutkittavissa muutamissa päivissä, kun taas toisissa, kaikkein laajimmissa tapauksissa esitutkintaan saattaa kulua useita vuosia ilman, että asiassa olisi aiheettomasti viivytelty. Muilta viranomaisilta hankittavat lausunnot tai esimerkiksi vastauksen saaminen kansainvälisiin oikeusapupyyntöihin voivat myös poliisista riippumattomista syistä pitkittää esitutkintaa. Oikeusasiamies korostaa, että esitutkinta tulee kuitenkin toimittaa ennen syyteoikeuden vanhentumista siten, että syyteharkintaan jää kohtuullinen aika.

¹²⁸ Poliisihallituksen ohje 2013:3.

teosta esitutkinta on esitutkintalain mukaan toimitettava kiireellisesti (ETL 3:11.2). Suomessa rikosoikeudellisen rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt viisitoista vuotta (RL 3:4.1). Alle 15-vuotiaiden tekemien rikosten kohdalla puhutaan rikollisesta teosta (ETL 3:5).¹²⁹

Vähäisyys –perusteella rajoitetaan esitutkintaa yleensä jo tutkinnan alkuvaiheessa. Kohuus –perustella tehtävässä rajoituksessa taas esitutkintaa on usein viety jo hieman pidemmälle.¹³⁰ Rajoittaminen lyhentää koko rikosprosessiin tavallisesti menevää aikaa jos asia saadaan päätökseen näin jo esitutkinnan aikana, eikä syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä enää tehdä.

Oikeusministeriön 2010 julkaiseman mietinnön mukaan lapsen kohdistuvaa väkivaltaa ja hyväksikäyttöä koskevissa asioissa erityisesti esitutkinta kestää usein poikkeuksellisen pitkään¹³¹. Esitutkinnan pitkittyminen vaikuttaa yleensä kaikkien asianosaisten oikeusturvaan esitutkinnassa.

Kuten muutenkin rikostutkinnassa, myös lapsiin kohdistuneiden rikosten joukossa on perättömiä ilmoituksia. On mm. tilanteita, joissa epäiltynä on lapsen vanhempi ja ilmoituksen tekijänä lapsen toinen vanhempi. Perättömän ilmoituksen tekemiseen voi olla useita motiiveja kuten huoltoriita ja toisesta vanhemmasta vieraannuttaminen, jonka kriminalisoinnista on viime aikoina ollut mm. eduskunnassa keskustelua¹³². Rikostutkinta voi olla raskas perheelle ja varsinkin perättömien ilmoitusten osalta lapselle aiheutuu kärsimystä turhaan. Lastensuojelu saattaa myös ryhtyä toimiin rikosepäilyn pohjalta. Joskus epäillyn asemassa olevan vanhemman mahdollisuutta tavata lastaan rajoitetaan, kun tutkinta on kesken. Lapsi voi esimerkiksi olla sijoitettuna kodin ulkopuolelle tut-

¹²⁹ Eduskunnan oikeusasiamies kehotti lokakuussa 2019 kahdessa kanteluratkaisussaan 1084/2019 ja 3462/2019 Oulun poliisilaitosta kiinnittämään huomiota lapsien tekemiksi epäiltyjen ja lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkintojen keston. Ensimmäisessä tapauksessa sekä epäilty että asianomistaja olivat 14-vuotiaita. Asianomistaja oli kuulusteltu yhdeksän kuukautta ja epäilty yli 1½ vuotta rikosilmoituksen tekemisestä, minkä jälkeen esitutkinta oli päätetty. Tämä ei oikeusasiamiehen mukaan täyttänyt lain kiireellisyysvaatimusta varsinkaan, kun oli kyse vakavasta rikosepäilystä. Toisessa tapauksessa kouluavustajaa epäiltiin 8-vuotiaan lapsen pahoinpitelystä. Tämä esitutkinta kesti yli kaksi vuotta, minkä poliisilaitoskin myönsi liian pitkäksi.

¹³⁰ VKS 2016:4.

¹³¹ Oikeusministeriö Helsinki 2010: 39.

¹³² KK 360/2016 vp.

kinnan aikana. Kyseessä on pääsääntöisesti tilapäinen sijoitus, eikä pysyviä järjestelyjä tehdä ennen sen selviämistä, onko rikos tapahtunut vai ei. Selvää on, että tällaiset järjestelyt ovat rankkoja kaikille osapuolille. Pitkittänyt rikosprosessi johtaa pitkittyneeseen tilapäiseen sijoitukseen lapselle, mikä ei ole koskaan lapsen edun mukaista.¹³³ Perättömien ilmoitusten mahdollisuuden vuoksi kaikki lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinta tulisi suorittaa kiireellisesti loppuun asti, myös akuuttien alkutoimien jälkeen. Lastensuojelussa on lakiin määrätty tarkat aikarajat, kun puhutaan esimerkiksi lapsen kiireellisestä sijoituksesta (LSL 8:38 ja 8:38a). Poliisin osalta erityisesti lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnan aikarajaa ei ole yhtä tarkasti määritelty.¹³⁴

Lapsen uusintakuulustelun tekeminen pitkän ajan kuluttua alkuperäisestä kuulustelusta saattaa aiheuttaa lapselle lisäkärsimystä ja lisäksi vähentää kertomuksen luotettavuutta¹³⁵. Yksi huomionarvoinen seikka on myös se, että jos esitutkinta pitkittyy ja lapsi ehtii täyttää 15 ennen oikeudenkäyntiä, on mahdollista, että hän joutuu todistamaan henkilökohtaisesti oikeudessa, eikä tallennetta käytetä todisteena, ellei hän ole erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu (OK, 4/1734, 17:24). Tällöin saattaa epäilystä tapahtumasta olla jo paljon aikaa ja lapsen on hankala kertoa niistä. Tämä voi osaltaan myös vaarantaa lapsen oikeusturvan toteutumisen.¹³⁶ Seksuaalirikoksissa on muita rikoksia laajempi mahdollisuus käyttää videoitua kuulustelua todisteena lapsen täytettyä 15 vuotta. Silloin riittää, että 15-17-vuotias asianomistaja ilmoittaa, ettei halua tulla oikeuteen kuultavaksi (OK 17:24).

Lapselle joissain tapauksissa järjestettävästä esitutkinnan aikaisesta terapiasta voi olla haittaa tutkinnan onnistumiselle. Haitta voi ilmetä esimerkiksi muistikuvien vääristymisenä aidosti koetuista tapahtumista mutta myös täysin väärin muistikuvien¹³⁷ muodostumisena terapian tuloksena¹³⁸. Esitutkinnassa on siis aina punnittava kuinka iso riski

¹³³ Ellonen ym. 2016: 36.

¹³⁴ Hannuniemi s. 1-2.

¹³⁵ Poliisihallituksen ohje 2013:9.

¹³⁶ FRA 2012: 17.

¹³⁷ Yhdysvaltalainen psykologian professori Elizabeth Loftus on tehnyt paljon tutkimusta vääristä muistikuvista, joista puhutaan ”valemuistoina”. Ks esim. Loftus 2003.

¹³⁸ Väisänen & Korkman 2014: 730.

terapia olisi esitutkinnan luotettavuudelle ja kuinka isosta asiasta on kyse oikeusturvan toteutumisen kannalta. Esitutkinnan pitkittyminen ei kuitenkaan saisi olla este sille, että lapsi saa asianmukaista tukea ja apua. Lapsen oikeusturvan toteutuminen edellyttää, että terapiasta mahdollisesti kärsivät tutkintatoimenpiteet kuten kuulustelu tehdään nopeassa aikataulussa. Poliisin tulisi myös ilmoittaa oikealle taholle, kuten sosiaalityöntekijälle, heti kun apua voidaan järjestää lapselle esitutkintaa vaarantamatta. Lapsiin kohdistuneita rikoksia tutkivien poliisien kokemuksen mukaan tässä olisi parantamisen varaa.¹³⁹

3.3 Lapsen etu

Lapsen erityisasemaa esitutkinnassa voidaan perustella mm. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksella. Sopimuksen 3 artiklan, 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu¹⁴⁰. Lapsen oikeuksien komitean määritelmässä lapsen etu rakentuu kolmesta tasosta. Suoraan sovellettavasta oikeudesta, jonka toteutumista voidaan vaatia tuomioistuimessa. Perustavanlaatuisen oikeusperiaate, jonka avulla voidaan tulkita avoimia säännöksiä ja lisäksi lapsen etu on menettelysääntö, jonka mukaan lapsen etua määriteltäessä on näytettävä, että lapsen etu on otettu huomioon ensisijaisena ratkaisuperusteena.¹⁴¹

Lapsen edun ajattelu on huomioitu myös Valtakunnansyyttäjänviraston esitutkinnan rajoittamista koskevissa ohjeissa. Ohjeen mukaan nuorten kohdalla tulisi rajoittamisessa noudattaa pidättyvyyttä ja painottaa mahdollista toimenpiteistä luopumista koskevaa harkintaa vasta syyteharkinnan yhteydessä suoritettavaksi. Tällä tavalla toimittaessa koko esitutkinta suoritetaan, mutta asiaa ei viedä eteenpäin tuomioistuimen harkintaan. Esitutkinnalla sinänsä siihen liittyvine, parhaimmillaan eri viranomaisten yhteistyönä suoritettavine tukitoimineen voidaan ohjeen mukaan rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi edistää mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja myönteisellä tavalla rikoksesta

¹³⁹ Ellonen ym. 2016: 36.

¹⁴⁰ EIT on myös todennut ratkaisunsa Sahin v. Germany ECHR 30943/96 yhteydessä, että se tulkitsee lapsen oikeuksia YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen tarkoituksen ja päämäärien mukaisella tavalla.

¹⁴¹ Hakalehto 2016:430, CRC/C/GC/14, kohta 6.

epäillyn nuoren olosuhteisiin ja kehitykseen. Ohjeessa ei mainita lapsen edun käsitettä, mutta taustalla lienee ajatus siitä, että tutkinta suorittamalla, lapsi saa parhaimman tuen ja rikoskierre katkeaa. Lapsen etu on siis tämän mukaan se, että joissain tapauksissa esitutkinta suoritetaan silloin kun lapsi on epäillyn asemassa.¹⁴² Ilman esitutkintaa, tapah-tumaan liittyvät tiedot jäävät myös todennäköisesti paljon suppeammaksi, jolloin nuoren kokonaistilannetta voi olla vaikeampi arvioida. Asianomistajan asemassa olevan lapsen rikosasian käsittelyä ei sen sijaan ohjeessa ole erikseen avattu.

Lapsen edun huomioimista Suomessa on kritisoitu. YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi Suomelle vuosina 1996, 2005 ja 2011 huomioita, joiden mukaan Suomessa ei ole riittävästi ymmärretty lapsen edun käsitettä. Huomioiden mukaan lapsen edun ensisijai-suutta ei riittävästi oteta huomioon lainsäädännössä, eikä tuomioistuinratkaisuja riit-tävästi perusteta lapsen edun ensisijaisuudelle.¹⁴³ Perheoikeudellisissa kysymyksissä ja rikosoikeudessa lapsen edun käsitteellä voi olla erilaiset vaikutukset. Lapsen etu ei ole rikosasioissa rikosprosessuaalisen syyllisyyskysymyksen ratkaisukriteeri. Korkein oikeus on nostanut lapsen edun arvioinnissa keskeisiksi tekijöiksi lapsen kehityksen turvaa-minen, ihmissuhteiden pysyvyys, lapsen näkemysten huomioon ottaminen ja ratkaisun täytäntöönpanoon liittyvät tekijät.¹⁴⁴ Vaikka lapsen etu ei olekaan ratkaisukriteeri, sillä on merkitystä etenkin prosessin menettelytapakysymyksissä. Tämä tarkoittaa, että lapseen kohdistuneeksi epäillyt rikokset selvitetään esitutkinnassa ja käsitellään tuomiois-tuimessa siten, ettei rikoksen selvittämisestä ja oikeudenkäynnistä aiheudu lapselle eri-tyistä vahinkoa ja lasta varjellaan asian käsittelyn aiheuttamalta toissijaiselta uhriksi joutumiselta, josta käytetään termiä ”secondary victimisation”.¹⁴⁵ Toissijaiseen uhriu-tumisen yksi syy on siinä, että uhrin näkökulmaa ei huomioida tarpeeksi rikosprosessis-sa.¹⁴⁶

Lapsi ei ole aina asianomistaja vaan myös rikoksesta tai rikollisesta teosta epäilty. Tyy-pillisin lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta onkin juuri toisten nuorten tekemää¹⁴⁷.

¹⁴² VKS 2016:12.

¹⁴³ Hakalehto 2016:427, CRC/C/FIN/CO/4, kohta 27.

¹⁴⁴ Hakalehto 2016:428.

¹⁴⁵ Hirvelä 2006:233.

¹⁴⁶ UN ODCCP 1999:9.

¹⁴⁷ HE 78/2010: 8.

Näissä tilanteissa on huomioitava samanaikaisesti aina kaksi lasta ja kahden lapsen etu. Alle 15-vuotiaalla ei ole rikosoikeudellista rangaistuvastuuta, mutta korvausvastuu on. Vahingonkorvausta voidaan kuitenkin sovittaa kohtuullisiksi olosuhteisiin. 15-17-vuotiaalle rangaistusta mitataan $\frac{3}{4}$ siitä, mitä täysi-ikäiselle tuomittaisiin. Suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä vapausrangaistukseen tuomitseminen on usein nuorille vahingollista ja sitä tulee käyttää vain poikkeuksellisesti. Nuorella, joka on tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, on korkeampi riski uusaa rikos. Muissa rikosseuraamuksissa uusimisen riski on matalampi.¹⁴⁸ Vankeusrangaistukseen nuoren tuomitsemisen voisi sanoa olevan lapsen edun vastaista suurimmassa osassa tapauksista.

Rikosprosessi voi olla lapselle ja koko perheelle erittäin raskas, asemasta riippumatta. Esitutinnan rajoittamista harkitaan lähinnä lievissä rikoksissa, etenkin vähäisyyden ja kohtuuden perusteella. Rajoitusta harkittaessa, lain mukaan punnitaan etenkin lapsen oikeusturvan toteutuminen ja lapsen edun toteutuminen. Puhtaasti korvauksia ja tekijän vastuuseen saattamisen näkökulmasta esitutkinta pitäisi aina suorittaa kokonaisuudessaan. Se on tosin hyvin suppeaa ajattelua, joka ei huomioi sitä, kuinka ne tavoitteet asetuvat kokonaisuuteen, jossa lapsen edun pitäisi toteutua. Voisivatko nämä kaksi asiaa olla joskus ristiriidassa keskenään? Laissa ei kuitenkaan ole sääntelyä siitä, että vähäinen rikosprosessi voitaisi lopettaa pelkästään lapsen edun paremman toteutumisen vuoksi.

¹⁴⁸ Santtila & Weizmann-Henelius (toim) 2008:392-393.

3.4 Edunvalvonta

Kun lapsi joutuu rikoksen uhrin eli asianomistajan asemaan, kohtaa hän varmasti asioita, joita on itse vaikea ymmärtää tai selvittää. Lapselle tulee hakea edunvalvoja jo heti esitutkinnan alkuvaiheessa¹⁴⁹, aina kun vanhemmat ovat estyneet pitämään huolta lapsen oikeuksista. Vanhemmat ovat estyneet, kun eivät voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa (ETL 4:8). Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin kun toinen vanhemmista on epäillyn asemassa.¹⁵⁰ Alle 18-vuotiaat lapset ovat ikänsä puolesta aina vajaa-
valtaisia ja silloin edunvalvoja tulee hakea¹⁵¹. Lapsen etua puolustamaan saatetaan tarvita edunvalvoja myös esimerkiksi lastensuojeluprosessissa tai lapsen varallisuus-
oikeudellisissa kysymyksissä¹⁵².

Asianomistajalla on tietyin edellytyksin oikeus oikeudenkäyntiavustajaan seksuaalirikoksissa tai henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna (ROL, 689/1997, 2:1a)¹⁵³.

Kun aikuisilla, myös lapsella on oikeus oikeusavustajaan näissä tilanteissa. Edunvalvojana ja oikeusavustajana voi toimia yksi ja sama henkilö¹⁵⁴. Mahdollista on kuitenkin sekin, että edunvalvojana ja oikeudenkäyntiavustajana toimivat eri henkilöt. Tässä tilanteessa edunvalvojaksi voidaan määrätä esimerkiksi lastensuojelun viranomainen ja lapsen oikeudenkäyntiavustajaksi julkinen oikeusavustaja tai asianajaja.¹⁵⁵

Lapselle voidaan lisäksi määrätä tukihenkilö, samoin edellytyksin, kun oikeusavustajakin (ROL 2:3). Tukihenkilö voidaan määrätä sellaiselle asianomistajalle, jota kuullaan

¹⁴⁹ Edunvalvojan hakemisen ajankohtaa on käsitelty eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa EOAK/1299/2018. Tapauksessa edunvalvoja haettiin vasta ensimmäisen kuulustelujen jälkeen, josta lapsen vanhemmat kantelivat. Tutkinnanjohtaja on perustellut edunvalvojan hakemisen viivästyttämistä tutkinnallisilla syillä. EOA toteaa kuitenkin etteivät esitutkintalaki tai sen esityöt tunnista tutkinnallisia syitä perusteena viivyyttä edunvalvojan hakemista silloin, kun edunvalvojan määräämistä koskevat edellytykset täytyvät.

¹⁵⁰ Tuominen 2014: 9.

¹⁵¹ Välimäki 2009: 50.

¹⁵² Tuominen 2014: 9.

¹⁵³ Tuominen 2014: 34.

¹⁵⁴ Tuominen 2014: 34.

¹⁵⁵ Hirvelä 2007: 50–51.

henkilökohtaisesti ja jonka voidaan katsoa tarvitsevan tukea. Tukihenkilön tehtävänä on toimia esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä asianomistajan henkilökohtaisena tukena ja auttaa häntä asian käsittelemiseen liittyvissä kysymyksissä.¹⁵⁶

Poliisihallinnossa on noussut esiin ongelmia liittyen lapsen edunvalvontaan. On havaittu, että käytössä olevat menettelytavat ja käytännöt edunvalvonnan järjestämiseksi vaihtelevat paikkakunnittain. Lisäksi myös muun muassa syyttäjänvirastossa on kiinnitetty paikallisesti huomiota menettelytapojen yhdenmukaisuuteen. Syyttäjänvirastossa on havaittu, että lapselle ei ole haettu edunvalvojan sijaista aina niissäkään tilanteissa, joissa toista huoltajaa epäillään rikoksesta. Jos lapsi ei saa puolueetonta tahoja valvomaan etuaan, on hänen oikeusturvansa toteutuminen vaarassa.¹⁵⁷ THL:n LASTA –hankkeen yhteydessä on tehty myös havaintoja edunvalvojan puutteellisesta käytöstä ja todettu tarvetta paremmalle edunvalvontatyön koordinoinnille^{158 159}.

Määräys edunvalvojasta on voimassa koko sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu. Määräyksen voimassaoleminen rikosasian käsittelyn loppuun asti tarkoittaa, että edunvalvoja käyttää lapsen puhevaltaa rikosasian käsittelyssä syyteharkinnan, käräjäoikeuskäsittelyn ja mahdollisen muutoksenhakuvaiheen ajan, sen mukaan miten pitkälle asia etenee.¹⁶⁰ Lähtökohtana on, että kun vajaavaltainen on asianomistajana rikosasiassa, vajaavaltaisen puhevaltaa rikosasiassa käyttää edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Alaikäinen käyttää lisäksi itsenäisesti puhevaltaansa huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella, jos hän on täyttänyt 15 vuotta. 15–

¹⁵⁶ Hirvelä 2007: 51.

¹⁵⁷ Tuominen 2014: 10, Leviäkangas 2011: 9.

¹⁵⁸ Sinkkonen & Mäkelä 2017:26.

¹⁵⁹ Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisussa dnro 135/21/06 käsitellään edunvalvojan määräämistä. Esitutkinnassa oli selvitetty epäiltyä lapsen kohdistunutta lievää pahoinpitelyä. Esitutkinnassa lasta edusti tämän isä huoltajan ominaisuudessaan. Rikoksesta epäilty oli lapsen äitipuoli, joka oli naimisissa lapsen isän kanssa. Holhoustoimesta annetun lain 32 §:n 2 momentin mukaan edunvalvoja ei saa edustaa päämiestään, jos vastapuolena on esimerkiksi edunvalvojan puoliso. Tämän vuoksi asianomistajalle olisi pitänyt määrätä edunvalvoja rikosprosessiin. Näin ei ollut kuitenkaan menetelty poliisin toimesta esitutkinnan aikana eikä myöskään syyttäjä ollut ryhtynyt toimiin edunvalvojan määräämiseksi, kun esitutkinta oli siirtynyt jo hänelle syyteharkintaa varten. Ratkaisussa todetaan, että esitutkinnan asianmukaisuudesta huolehti ensi kädessä poliisi tai muu esitutkintaviranomainen. Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi kuitenkin, että syyttäjän olisi yleisistä syyttäjistä annetun lain 1 §:n nojalla pitänyt ryhtyä toimiin puutteen korjaamiseksi ennen syyteharkintaratkaisun tekemistä.

¹⁶⁰ Fredman 2013:543.

18-vuotiaalla on siten laillisen edustajan kanssa rinnakkainen puhevalta.¹⁶¹ Oikeuskirjallisuudesta ei kuitenkaan löydy tarkempaa määritelmää sille, loppuuko rikosprosessi esimerkiksi rajoituspäätökseen ja siitä tehtyyn kanteluun vai jatkuuko edunvalvojan määräys vielä toissijaisen syyteoikeuden mukaisen prosessin ajan. Toissijaisen syyteoikeuden käyttö ei kuitenkaan muuta prosessia siviilioikeudeksi, joten edunvalvojan määräyksen voisi tulkita olevan voimassa.

ETL 4:8:n perusteella ei kuitenkaan todennäköisesti voida tehdä päätöstä edunvalvojan määräämisestä enää sen jälkeen, kun esitutkinta on päättynyt. Esitutinnan päättymisen jälkeen kyseeseen tulee edunvalvojan sijaisen määrääminen, aikaisemman käytännön mukaisesti holhustoimilain perusteella. Edellytyksenä määräyksen jatkumiselle esitutinnan päättymisen jälkeen on myös se, että edunvalvojan tehtävä ei lakkaa holhustoimesta annetun lain säännösten mukaisesti esimerkiksi lapsen täyttäessä 18 vuotta. ETL:n säännös koskee alle 18-vuotiaita lapsia, eikä sitä ei voida soveltaa, jos edunvalvonta johtuu jostakin muusta syystä kuin asianosaisen alaikäisyydestä.¹⁶²

Esitutkintalaissa mainitaan, että edunvalvoja haetaan alle 18-vuotiaalle asianosaiselle. Sillä ei ole siis merkitystä, onko lapsi asianomistajan vai epäillyn asemassa. Oleellista on huoltajan tai muun laillisen edustajan esteellisyys objektiivisesti valvoa etua. Edunvalvojan sijainen voisi olla epäillyn asemassa olevalle lapselle tarpeen esimerkiksi sellaisessa tilanteessa jossa rikos on kohdistunut huoltajaan. Asiassa esitettävät korvausvaatimukset synnyttävät tällöin mahdollisesti tarpeen määrätä edunvalvojalle sijainen.¹⁶³

Rajoitusratkaisu saattaa tuntua asianosaisista, kuten lapsesta, epärealistiselta ratkaisulta. Riippuen tilanteesta ja perusteesta, epäilystä voi myös tuntua, että hänen päälleen on jäänyt ikuinen epäilyksen varjo, jos esitutkintaa ei suoriteta. Asianosaisen voi olla vaikea ymmärtää tilannetta kokonaisuutena. Esitutinnan loppumisesta keskustelu on myös tärkeää ja se kuuluu edunvalvojan tehtäviin.¹⁶⁴

¹⁶¹ Ellonen 2016:66.

¹⁶² Fredman 2013:543.

¹⁶³ Fredman 2013:541.

¹⁶⁴ Heikkilä, Rantaeskola ja Suikkanen-Malin 2018:163.

3.5 Lapsen haavoittuva asema

Lasten mahdollisuudet tuntea oikeutensa ja myös käyttää niitä, riippuvat aikuisten halusta ja kyvystä toteuttaa nämä oikeudet. Lapsilla itsellään ei ole valmiuksia nostaa esiin heitä koskevia oikeudellisia ongelmia. Tämä on yksi syy siihen, jonka vuoksi lasten oikeuksien toteutumisen haasteet eivät ole kovin näkyviä.¹⁶⁵ YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (60/1991) 1 artiklan mukaan lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä.

Rikoksen uhrin aseman parantamista koskeva direktiivi 2012/29/EU annettiin 25.10.2012 ja Suomi on sitoutunut siihen täydentämällä kansallista lainsäädäntöä siten, että se vastaa direktiivin vaatimuksia. Tätä niin sanottua uhridirektiiviä tulee soveltaa myös lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinnassa. Lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyissä on lähes aina sellaisia piirteitä, että uhrin suojelutarpeen määrittely on välttämätöntä siihen tehtyä erillistä lomaketta käyttäen.¹⁶⁶

Puolustuskyvyttömyys ja tekijän ja uhrin väliset erot ovat oleellisessa asemassa kun lapsi on asianomistajan asemassa. Samanlainen arviointi voi olla tarpeen myös mm. parisuhdeväkivaltaa tutkittaessa. Rikoslaissa tekijän ja uhrin välistä valtasuhdetta ei suoraan mainita teon rikosoikeudellisessa arvioinnissa huomioon otettavana seikkana muutoin kuin seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa kriminalisoinnissa (RL 20:5). Seksuaalirikossäännöksillä suojataan myös erikseen nuoria henkilöitä (RL 20:6 – 7).¹⁶⁷ Uhrin ja tekijän välinen suhde on huomioitu epäsuorasti pahoinpitelyn, tapon ja raiskauksen kvalifiointiperusteessa julmana tekotapana. Esitöiden mukaan ”julmalla tavalla” tarkoitetaan mm. puolustuskyvyttömään uhriin kohdistunutta pahoinpitelyä.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Hakalehto-Wainio 2011: 510.

¹⁶⁶ Ellonen ym. 2016: 103.

¹⁶⁷ Niemi-Kiesiläinen 2014: 102.

¹⁶⁸ HE 94/1993:96; Niemi-Kiesiläinen 2014: 102.

Turvallisuuden tunne on myös nostettu lapsiin kohdistuvissa rikoksissa esille. Huoltaja on esimerkiksi tuomittu pahoinpitelystä, kun hän oli tehnyt ruumiillista väkivaltaa 10-vuotiaalle pojalleen lyömällä tätä vitsalla takapuolelle ja vastaaja oli myöntänyt lievän pahoinpitelyn. Oikeus ei kuitenkaan pitänyt tekoa kokonaisuutena arvostellen vähäisenä, koska uhrina oli lapsi ja koska teko oli omiaan loukkaamaan lapsen vanhempaansa kohtaan tuntemaa turvallisuuden tunnetta.¹⁶⁹

3.6 Moniviranomaistyö ja monta samanaikaista prosessia

Lapsiin kohdistuvien rikosten selvittäminen edellyttää tiivistä viranomaisyhteistyötä. Erityisesti poliisin, syyttäjän, sosiaaliviranomaisten, lääkäreiden ja muun terveydenhoitohenkilökunnan kesken. Tämän lisäksi tavallisiin poliisin yhteistyötahoihin kuuluu myös mm. koulun ja päiväkodin henkilökunta. Lakisääteisen yhteistyön vaatimuksen poliisin ja muiden toimijoiden välillä voisi katsoa jopa kasvaneen lakimuutoksen vuoksi, jossa veloitetaan lasten kanssa työskenteleviä ilmoittamaan tietyistä epäilemistään rikoksista aiempaa poiketen suoraan poliisille (LSL, 417/2007, 5:25). Yhteistyötä tarvitaan kaikissa tutkinnan vaiheissa ja sen pitäisikin olla osa normaalia viranomaisten työskentelyä, eikä irrallinen tehtävä, yksittäisessä prosessin vaiheessa. Viranomaisyhteistyötä tarvitaan mm. tapausten tunnistamisessa, niihin puuttumisessa, asian varsinaisessa tutkimisessa ja mahdollisen jatkohoidon turvaamisessa¹⁷⁰. Viranomaiset keskittyvät tietenkin omaan perustehtäväänsä, mutta samalla tulisi huolehtia erityisesti siitä, että riittävä tiedonvaihto eri tahojen välillä toimii.¹⁷¹

Esitutkinnan suorittaa poliisi ja sitä johtaa tutkinnanjohtaja (ETL 2:1 ja 2:2). Lisäksi esitutkintaan osallistuu myös syyttäjät (ETL 2:1). Syyttäjät vastaa siitä, että esitutkinta kelpaa asianmukaisen syyteharkinnan perustaksi ja että syyteharkintaa seuraava oikeus-

¹⁶⁹ Sinkkonen & Mäkelä 2017:37.

¹⁷⁰ THL:n Barnaus –hankkeen hankesuunnitelman luonnoksen (2019) mukaan yliopistosairaaloiden yksiköt ja LASTA-hankkeen loppuraportti nostavat esiin puutteet väkivaltaa kohdanneiden lasten tuen ja hoidon järjestämisessä ja sen koordinoimisessa. Barnaus –mallin ydintavoitteena on taata lapsille lapsikeskeinen, moniammatillinen ja viiveetön seksuaali- ja väkivaltarikosten tutkintaprosessi sekä varmistaa lapselle ja perheelle riittävä tuki ja hoito.

¹⁷¹ Ellonen ym. 2016: 23.

denkäynti voi tapahtua keskitetysti¹⁷². Poliisin ja syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö on yksi tutkinnan onnistumisen edellytys ja siihen myös esitutkintalaki velvoittaa (ETL 5:1-3)¹⁷³. Lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa yhteistyön tärkeys korostuu mm. sen vuoksi, että tutkinta on ainakin taltioidun kuulustelun osalta käytännössä jo osa oikeudenkäyntiä¹⁷⁴. Poliisin on myös tehtävä lapsen kohdistuneesta rikoksesta ennakoilmoitus syyttäjälle (ETL 5:1) jos tutkittavaan rikokseen liittyy lapsen kohdistunut, vähäistä vakavampi väkivaltarikos, seksuaalirikos tai muu lapsen oikeuksia merkittävästi loukkaava rikos¹⁷⁵. Vähäistä vakavamman väkivallan vaatimuksen perusteella, kaikista lievistä pahoinpitelyistä ei ohjeen mukaan tarvitsisi ilmoittaa, mutta ilmoitusvelvollisuus on silloinkin jos tutkittavan rikoksen esitutkintaan sisältyy pääkäsittelyä korvaavia toimenpiteitä. Tällaisina voitaisi pitää lapsen oikeudessa kuulemisen korvaaminen esitutkinnassa tehdyllä videokuulustelulla sekä vastakuulustelumahdollisuudella esitutkinnassa. Ennakoilmoitus on yksi ratkaisukeino syyttäjän ja poliisin mahdollisimman varhaisen yhteistyön alkamiseksi.

Tutkinnanjohtajan ja syyttäjän molempien roolit ovat tärkeitä ja syystä myös erillään. Syyttäjän tehtävänä esitutkinnassa on mm. lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassakin korostuva vaihtoehtoisten hypoteesien pohdinta, mikä voisi olla hankalampaa, jos syyttäjä vastaisi tutkinnanjohtajana rikosvastuun toteuttamisesta¹⁷⁶.

Poliisin ja sosiaaliviranomaisten yhteistyö painottuu usein esitutkinnan alkuun. Onnistunut tutkinta ja lapsen kokonaisedun huomioiminen edellyttävät kuitenkin yhteistyön tekemistä läpi koko esitutkintaprosessin. Lastensuojeluviranomaiset mm. tekevät poliisille ilmoituksia epäilyistä lapsen kohdistuneista rikoksista ja antavat poliisille tärkeitä esitietoja perheistä sekä itse tapahtumasta. Tiedonvaihdon tulisi olla molemminpuolista. Joskus rikosprosessin ohella käynnistyy rinnakkain myös lastensuojelullinen prosessi kuten kiireellinen sijoitus. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät pyrkivätkin usein saamaan tietoja tapauksesta jo esitutkinnan aikana, voidakseen tehdä asianmukaisia järjestelyjä

¹⁷² Ellonen ym. 2016: 19.

¹⁷³ Ellonen ym. 2016: 19.

¹⁷⁴ Ellonen ym. 2016: 83.

¹⁷⁵ VKS 2018: 1.

¹⁷⁶ Helminen ym. 2014:163.

perheen suhteen. Pitkittänyt rikosprosessi voi tietää pitkittänyttä tilapäistä sijoitusta lapselle, mikä ei ole lapsen edun mukaista.¹⁷⁷

Poliisin ja päiväkotien sekä koulujen yhteistyö on lastensuojeluviranomaisia yksipuolimpi. Päiväkotien ja koulun rooli on usein ilmoittaa poliisille epäilemästään rikoksesta sekä antaa tarvittavia tietoja poliisille. Joskus henkilökuntaa on tarpeen kuulustella esitutkinnassa myös todistajan asemassa.¹⁷⁸

Poliisin ja terveydenhoitoviranomaisten välinen yhteistyö liittyy usein lapsen somaattisiin tutkimuksiin sekä esitutkintamateriaaliin liitettävään lääkärintilaukseen. Parhaaseen lopputulokseen pääsemiseksi, poliisin tulisi konsultoida lääkäriä tarvittaessa ja olla aktiivinen osapuoli myös somaattisia tutkimuksia suunniteltaessa. Tiedonvaihdon tulisi jatkua läpi esitutkinnan, sitä mukaa kun uutta tietoa saadaan.¹⁷⁹

Hallituksen esitys, joka edelsi lakimuutosta lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä, toi esille viranomaisyhteistyön tärkeyttä lasten oikeusturvan kannalta. Esityksen mukaan ehdotetut muutokset poistavat alueellista eriarvoisuutta tutkimuksiin pääsyssä, tutkimusten laadussa ja lasten yhdenvertaisen oikeusturvan toteutumisessa. Lakimuutoksessa oli kyse siitä, että pahoinpitelyrikoksessa asianomistajina olevat lapset saisivat ns. samanlaisen toimintamallin kun seksuaalirikoksissa asianomistajina olevat lapset, joiden asiaa hoidettiin jo tiiviimpänä viranomaisyhteistyönä. Ongelmat koskivat mm. viranomaisten tiedonvaihtoa ja valtakunnallisten käytäntöjen vaihtelua. Tämän perusteella voidaan päätellä, että lainsäätäjän näkökulmasta tiiviin viranomaisyhteistyön tekeminen on yksi lapsen oikeusturvan tae.¹⁸⁰

Viranomaisyhteistyössä on alueellisia eroja. Osa alueista on laatinut selkeät alue- tai kaupunkikohtaiset toimintamallit ja ohjeistuksen lasten kanssa työskenteleville tilanteisiin, joissa epäillään lapseen kohdistunutta rikosta¹⁸¹. Käytännön ohjeiden yhtenäistäminen olisi kuitenkin tarpeen. Viranomaistoiminnan yhtenäistäminen on erityisen

¹⁷⁷ Ellonen ym. 2016: 35-36.

¹⁷⁸ Ellonen ym. 2016: 39.

¹⁷⁹ Ellonen ym. 2016: 37.

¹⁸⁰ HE 127/2013: 3.

¹⁸¹ Lapsen kaltoinkohteluun puuttumisen seurantaryhmä2015, Keski-Suomen lastensuojelutyöryhmä 2015.

tärkeää lasten oikeusturvan sekä yhdenvertaisuusperiaatteen näkökulmasta, sillä lapsen kohdistuvaan rikokseen puuttuminen ja niiden selvittäminen ei saisi olla kiinni asuinkunnasta tai asiaa hoitavasta viranomaisesta. Selkeät mallit takaisivat viranomaisyhteistyön sujuvuuden myös henkilökunnan vaihtuvuudesta huolimatta. Toisen viranomaisen toimintatapojen ja taustalla olevien periaatteiden tuntemisessa on havaittu ongelmia. Sosiaalityön tuntemuksessa on erityisesti havaittu puutteita, jolloin heidän toimintaansa ei aina ymmärretä. Tutkimusten mukaan toisen viranomaisen toiminnan tunteminen edesauttaa yhteistyön sujuvuutta¹⁸² ja madaltaa kynnystä ottaa yhteyttä. Viranomaisten olisi tärkeä sisäistää taustalla oleva yhteinen tehtävä lapsen hyvinvoinnista, vaikka kaikki tekevät samalla omia tehtäviään.¹⁸³

Viranomaisyhteistyön ytimessä on usein tiedonvaihto, joka on sidottu salassapitosäännöksiin. Tiedonvaihto on yhteistyön edellytys mutta samalla usein käytännössä suurin ongelma. Ongelmia muodostuu mm. siitä, että tiedonvaihtoa säätelevä lainsäädäntö on osittain puutteellinen moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta. Lainsäädäntö on pait-si hajanainen, myös eri ammattiryhmiä koskevat salassapitosäännökset ja oikeudet sekä velvollisuudet niiden rikkomiseen on kirjoitettu erikseen eri ammattiryhmiä koskeviin lakeihin kyseisen ammattiryhmän näkökulmasta. Vaikeasti hahmotettavissa oleva kokonaisuus jättää erilaisille tulkinnoille tilaa. Jokainen viranomainen tulkitsee lakia yleensä oman ammattiryhmänsä näkökulmasta ja tulkintaerot saavat aikaan normien välisen ristiriidan, josta asiantuntijoidenkin on vaikea aina päästä yksimielisyyteen. Säädökset eivät myöskään ole kaikilta osin yhtenäisiä sisällöltään eivätkä kirjoitustavaltaan, jonka vuoksi voi syntyä ristiriitaa, mikä laki on määräävässä asemassa.¹⁸⁴ Esitutinnan rajoittaminen vaatii kokonaisharkintaa, jossa esimerkiksi toistuvuus on huomioitava¹⁸⁵. Puutteellisin tiedoin tehty harkinta voi johtaa lopputulokseen, jossa kaikkia asioita ei ole pystytty huomioimaan. Jos rikoksen esitutkinta rajoitetaan heti alkuvaiheessa, lapsen kokonaistilanne saattaa jäädä huomioimatta ja lapsi perheineen jää ilman laajan moniviranomaisyhteistyön etuja. Toisaalta useaan viranomaisprosessiin osallistuminen voi yhtä lailla kuormittaa perhettä.

¹⁸² Laapio 2005: 124-133.

¹⁸³ Humppi & Ellonen 2010: 239.

¹⁸⁴ Ellonen ym. 2016: 30.

¹⁸⁵ HE 222/2010:185.

4. VÄHÄISYYS JA KOHTUUS –PERUSTEEN SOVELTAMINEN LAPSEEN KOHDISTUVAAN RIKOKSEEN

4.1 Esitutinnan rajoittaminen haastateltavien näkökulmasta

Vain kuusi haastateltavaa vastasi tutkimuksessa sähköpostitse tehtyihin haastattelupyynnöihin ja vastanneiden määrä jäi siten vähäiseksi. Haastattelu sisälsi 14 kysymystä, joista osassa selvitettiin yleisiä mielipiteitä koskien esitutinnan rajoittamista ja osassa pyydettiin mm. kertomaan esimerkkejä vähäisyyden tai kohtuuden perusteella rajoitukseen soveltuvista tapauksista. Haastatteluiden alueellinen kattavuus oli kuitenkin hyvä ja vastaukset varsin kattavia. Vähäisen määrän perusteella on mahdotonta tehdä laajempia päätelmiä siitä, kuinka lapsiin kohdistuneita rikoksia tutkivat ammattilaiset suhtautuvat rajoittamiskäytäntöihin. Haastatteluista voi kuitenkin nostaa teemoja, jotka toistuivat. Haastateltavat ovat valikoitu laajan perehtyneisyytensä ja kokemuksen perusteella tutkimukseen ja heidän näkemystensä ansiosta tutkimuksessa päästiin paremmin kosketukseen käytännön soveltamisen kanssa.

Kukaan kuudesta haastateltavasta ei sulkenut pois rajoittamisen mahdollisuutta, kun kyseessä on lapsen kohdistunut rikos. Haastatteluissa korostui kuitenkin se, että vain lieviä rikoksia pidettiin soveltuvina rajoitusmenettelyyn. Seksuaalirikoksia ei lähtökohtaisesti pidetty tähän menettelyyn soveltuvina.

Haastateltavilta kysyttiin, että pitäisikö Valtakunnansyyttäjävirston ohjeistaa rajoituskäytäntöjen soveltumisesta paremmin juuri lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin. Tämä kysymys jakoi mielipiteitä haastateltavien keskuudessa. Tällä hetkellä tällaista ohjeistusta ei ole. Osa oli sitä mieltä, että pitäisi ohjeistaa juuri yhdenvertaisen kohtelun takaamiseksi. Osa oli sitä mieltä, että yleisempi ohje rajoittamiseen on sovellettavissa myös lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin, eikä täsmällisemmälle ohjeistukselle ole tarvetta. Kukaan ei haastateltavista ollut saanut täsmällistä koulutusta juuri lapsiin kohdistuneiden rikosten rajoittamiseen liittyen. Osa oli saanut koulutusta kuitenkin yleisesti esitutinnan rajoittamisesta.

Osa haastateltavista suhtautui varauksella vähäisyyteen rajoittamisen perusteena. Kaikki poliisitaustaiset haastateltavat kuitenkin kertoivat käyttäneensä vähäisyyttä perusteena rajoitusesityksissä. Esimerkkinä kaikki mainitsivat lievän pahoinpitelyn, johon olivat tätä perustetta soveltaneet. Vähäisyyden arvioinnissa mainittiin mm. se, että lapselle ei ole tullut vammoja, teko on yksittäinen, lastensuojelun kanssa tehtävä yhteistyö ja asian katsominen lapsen näkökulmasta.

Kohtuus oli haastateltavien mielestä hieman soveltuvampi rajoitusperuste silloin, kun kyseessä on lapsen kohdistunut rikos, mutta suurta eroa vähäisyyden ja kohtuuden käyttämisessä ei vastauksissa näkynyt. Kohtuuden arvioinnissa haastatteluissa nousi esiin osittain samanlaisia perusteita kuin vähäisyydessä. Perusteina oli ollut mm. yksittäinen teko, lastensuojelulliset toimenpiteet, sovittelu, tekijä vakavasti sairas ja avun piiriin hakeutuminen. Kohtuuden käytön perusteluissa vastauksissa korostettiin myös, että lapselle on haettu edunvalvoja. Yksi haastateltavista mainitsi kohtuuden vähäisyyttä soveltuvammaksi perusteeksi siksi, että aikuisen lapsen kohdistamaa väkivaltaa voi vain harvoin pitää kokonaisuutena arvioiden vähäisenä.

4.2 Yleinen ja yksityinen etu

Esitutkintalain 3 luvun 10§:n 1 momenttiin perustuvassa esitutinnan rajoittamisen harkinnassa esikysymyksenä on arvioitava, muodostavatko yleinen tai yksityinen etu esteen rajoitussäännöksen käyttämiselle. Tutkimuksen haastateltavilta kysyttiin, että millainen yleinen tai yksityinen etu heidän mielestään voisi muodostaa esteen vähäisyyden tai kohtuuden käyttämiselle esitutinnan rajoituksen perusteena.

Yleisen edun osalta haastatellut asiantuntijat nostivat esiin mm. yleisestävyyden, mediahuomion ja yleisen mielenkiinnon sekä väkivallan toistuvuuden ja vakavuuden. Yleisestävyydessä kysymys on siitä, horjuttaako toimenpiteistä luopuminen luottamusta siihen, ettei lakia voi seuraamuksetta rikkoa. Toisin kuin sovitusteorioissa, preventioteorioissa katse suunnataan tulevaisuuteen eli kyse on siitä, miten rankaisemisella voidaan vaikuttaa rikoksentekijän ja muiden tulevaan käyttäytymiseen. Preventioteorioissa voidaan erottaa kaksi ulottuvuutta. Yleisestävyys eli yleispreventio

viittaa siihen ennalta estävään vaikutukseen, joka rikoslain kielletyn toiminnan kuvauksella ja siihen liitettyllä rangaistusuhalla on muihin, potentiaalsiin rikoksentehtäjiin. Erityisestävyys eli erityispreventio taas puolestaan tarkoittaa vaikutusta, joka rangaistuksella on tuomittuun nähden. Kummankin ulottuvuuden yksityiskohtien arvioinnissa on muistettava hyväksyttävän rikosoikeuden käytön reunaehdot, mikä tarkoittaa käytännössä kahta seikkaa; tehotonta rikosoikeutta ei pidä käyttää ja toiseksi tehokastakaan rikosoikeutta ei ole syytä käyttää, jos muut syyt puhuvat sitä vastaan.¹⁸⁶ Haastateltavat yhdistivät yleisen edun pohdinnan myös siihen, onko tapaus jollain tavalla poikkeuksellinen, saanut erityisen paljon mediahuomiota tai yleisesti herättänyt mielenkiintoa. Näissä tapauksissa osa haastateltavista piti tärkeänä, että asia saatetaan kärjäoikeuden ratkaistavaksi, joka tarkoittaa ettei rajoituskäytäntöjä tulisi soveltaa.

Yksityinen etu yhdistettiin haastateltavien vastauksissa hyvin vahvasti lapsen mahdollisuuden saada korvausta. Lievissä tapauksissa korvauksen saamisen ongelmaa ei pidetty niin suurena. Yksi haastateltava nosti esille myös, että tutkinnan loppuun suorittaminen voisi ehkä edistää lapsen ”parantumista” joissain tapauksissa. Epäillyn oikeusturvasta nousi kommentti, jonka mukaan yksityinen etu voisi tarkoittaa asian tutkimista epäillyn näkökulmasta hänen maineensa puhdistamiseksi, koska esitutkinnan rajoittamispäätös ei ota kantaa syyllisyyteen. Yksi haastateltava ei pitänyt esitutkinnan rajoittamista vähäisyyden tai kohtuuden perusteella kovin todennäköisenä, jos asianomistaja/edunvalvoja vaatii korvausta tai rangaistusta. Aikaisemmin tutkimuksessa jo todettiin, että edunvalvojan hakemisessa on havaittu ongelmia. Edunvalvojaa ei ole aina haettu heti esitutkinnan alussa tai sitä ei ole haettu ollenkaan. Jos esitutkinta rajoitetaan heti alkuvaiheessa, ei lapselle ole välttämättä haettu vielä edunvalvojaa eikä vaatimuksia selvitetä ennen rajoittamisesityksen ja päätöksen tekemistä. Esitutkinnan rajoittaminen ei estä korvausten hakemista siviilioikeudellisessa käsittelyssä, mutta ilman edustajana toimivan huoltajan tai edunvalvojan toimia lapsi jää erittäin todennäköisesti ilman.

Haastateltavilta kysyttiin myös, onko heille tullut vastaan tapauksia, joissa yksityinen tai yleinen etu olisivat muodostaneet esteen rajoitussäännöksen soveltamiselle. Kukaan

¹⁸⁶ Tapani & Tolvanen 2016:13.

haastateltavista ei muistanut yksittäistä tapausta, mutta yleinen etu lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin oli kuitenkin ollut perusteena yhden haastateltavan vastauksessa ja korvaus yhdellä haastateltavalla. Yhdessä vastauksessa oli huomioitu, että lapsen kohdalla yksityisen tai yleisen edun selvittäminen saattaa vaatia tavallista pidemmälle vietyä esitutkintaa ennen rajoittamisharkintaa.

4.3 Sovittelu

Rikosasioiden sovittelussa rikoksesta epäilty ja uhri kohtaavat toisensa luottamuksellisesti ja puolueettoman sovittelijan välityksellä. Sovittelumenettelyssä käsitellään rikoksesta uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyritään löytämään rikoksen molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisu haittojen hyvittämiseksi. Sovittelu on maksutonta ja vapaaehtoista (Sovittelulaki 1 §).¹⁸⁷

Sovittelun lähtökohdat määritellään laissa rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta.

3§.

Sovittelussa käsiteltävät asiat

Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja että sovittelu on uhrin edun mukaista. Soviteltavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. Jos rikosta ei voida sovittaa, myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei saa ottaa soviteltavaksi.

Riita-asia voidaan ottaa soviteltavaksi, jos sen käsittelemistä sovittelussa voidaan pitää tarkoituksenmukaisena.

Asian käsittely ja ratkaisu poliisi- tai syyttäjäviranomaisessa taikka tuomioistuimessa eivät estä sovittelua.

¹⁸⁷ Ellonen yms 2016:148-149.

Laki kieltää lähettämästä sovitteluun rikoksia, joiden kohteena on ollut alaikäinen lapsi ja joka ikänsä tai rikoksen laadun vuoksi on erityisen suojan tarpeessa (Sovittelulaki 3 §). Tämä asettaa ison haasteen sille, että lapseen kohdistuneita rikoksia voitaisi sovittella. Mahdollisuuden vaikuttaa kuitenkin ikä ja rikoksen laatu. Tästä voisi päätellä, että mitä nuorempaan lapseen rikos kohdistuu ja mitä vakavammasta teosta on kyse, sitä huonommin se soveltuu sovitteluun. Sovittelun tulee myös olla uhrin edun mukaista (Sovittelulaki 3 §).

Mitään rikostyyppiä ei ole suoraan laissa rajattu sovittelun ulkopuolelle. Lain esitöissä on kuitenkin mainittu, ettei lapseen kohdistuvia seksuaalirikoksia pääsääntöisesti ollenkaan tulisi ottaa soviteltavaksi. Myös lähisuhdeväkivaltaa sisältävien rikosten sovitteluun tulisi suhtautua pidättyvästi. Lähisuhdeväkivaltarikoksissa vain viranomaisilla on mahdollisuus tehdä sovittelualoite, koska asiaan voi liittyä riski uhrin painostamiseksi antamaan suostumuksensa sovittelumenettelyn käynnistämiseen. Tämän lisäksi myös kokonaiskuvan muodostamisen kannalta on tärkeää, että lähisuhdeväkivaltatapaukset tulevat kattavasti viranomaisten tietoon.¹⁸⁸

Yhdeksi ongelmakohtaksi nähdään osapuolten vapaaehtoisen suostumuksen saaminen. Sovittelun edellytyksenä on lisäksi se, että sovitteluun osallistuva pystyy ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Alaikäisen ollessa sovittelun osapuolena hänen henkilökohtaisen suostumuksensa lisäksi tarvitaan luonnollisesti myös lapsen huoltajan tai lapsen laillisen edustajan hyväksyntä (Sovittelulaki 2 §). On kuitenkin mahdoton varmistua siitä, että lapsi olisi vapaa vanhempien pakotuksesta tai painostuksesta suostumuksen antamiseen. Vaikuttamisen mahdollisuus on silti olemassa, vaikka lapselle olisi määrätty edunvalvoja. Sovittelussa pyritään kaiken kaikkiaan avoimeen vuoropuheluun tapahtuneesta, sen syistä ja käsitellään kokemuksen nostattamia tunteita. Sovittelussa voidaan päästä tilanteeseen, jossa tekijä pyytää uhrilta tekoaan myös anteeksi.¹⁸⁹ Jos lapseen kohdistuneen rikoksen esitutkinta rajoitetaan jo alkuvaiheessa, saattaa koko asia jäädä käsittelemättä lapsen kanssa. Sovittelu olisi hyvä työkalu asian käsittelemiseksi lievissä tapauksissa, riippumatta siitä, että esitutkinta rajoitetaan.

¹⁸⁸ Poliisihallitus 2018:14.

¹⁸⁹ Ellonen yms 2016:148-149.

Sovinnon muodostaminen ja anteeksi pyytäminen voisi parhaimmillaan tuoda lapselle oikeudenmukaisuuden tunteen asian käsittelystä. Lapsi saa olla sovittelussa itse aktiivinen rikoksen ja siihen liittyvien kokemusten ja tunteiden käsittelyssä ja hänellä on myös mahdollisuus vaikuttaa asiassa tehtäviin ratkaisuihin. Uhrin asemassa olevalle lapselle sovittelu voi ylipäätään selkiyttää tilannetta ja antaa vastauksia esimerkiksi siihen, miksi hän on joutunut uhriksi, loukatuksi tai kiusatuksi.¹⁹⁰

Tutkimuksessa haastatelluilta asiantuntijoilta kysyttiin soveltuuko sovittelumenettely heidän mielestään lapseen kohdistuneeseen väkivaltarikokseen, jossa aikuinen on epäillyn asemassa. Haastateltavat suhtautuivat asiaan varauksella, mutta mahdollisuksiakin nähtiin. Lapsen ikä nousi esille, teini-ikäisiin suhtauduttiin sovittelun kannalta suopeammin kun pieniin lapsiin. Teini-ikäisen kohdalla väkivalta voi olla myös molemminpuolista aikuisen kanssa. Hyötynä lapseen kohdistuneessa tapauksessa nähtiin mm. nopeampi käsittely ja parempi mahdollisuus vahingonkorvaukseen. Lapsen oikeusturva nousi ongelmaksi yhden haastateltavan mukaan kun asetelma on lähtökohtaisesti epäsapainoinen. Sen lisäksi huoli nousi siitä, että jos vakavia rikoksia soviteltaisiin, voisi se antaa väärän signaalin tekojen vakavuudesta ja yhteiskunnan suhtautumisesta tekoihin. Toinen haastateltava taas korosti, että toisin kun jotkut luulevat, sovittelu ei tarkoita sitä, että asia lakaistaisiin maton alle, vaan siinä on aidosti ajatus, että perheen jatkaessa elämistä yhdessä, loisi sovittelu jatkon kannalta paremmat edellytykset siinä lapselle. Tässäkin on tärkeää, että tekijä ottaa vastuun teostaan. Soviteltu asia ei kuitenkaan automaattisesti johda syyttämättä jättämiseen tai esitutinnan rajoittamiseen, jonka vuoksi sovittelun roolia ei voi katsoa mustavalkoisesti. Kaksi haastateltavista nosti edunvalvojan roolin tärkeäksi sovittelussa, että lapsen etu huomioidaan koko sovittelun ajan.

¹⁹⁰ THL: Lastensuojelun käsikirja, Rikoksen ja riidan sovittelumenettely.

4.4 Lapsen oikeusturvan toteutuminen

Oikeusturvaa voidaan jakaa mm. ennakolliseen ja jälkikäteiseen oikeusturvaan. Ennakollisen ja jälkikäteisen oikeusturvan muodot, menettelyt ja käyttöperusteet kuitenkin limittyvät nykyään osittain toisiinsa¹⁹¹. Ennakollista oikeusturvaa turvataan ensisijaisesti positiivisen oikeuden keinoin. Lastenkin kohdalla positiivista oikeutta pidetään yhteiskunnan ja yksilöiden ensisijaisena toimintaa ohjaavana instrumenttina, jolla turvataan lasten oikeuksien toteutumista. Jälkikäteinen oikeusturva puolestaan tarkoittaa tehokkaita keinoja tilanteissa, joissa ennakollinen oikeusturva ei ole johtanut oikeuksien toteutumiseen.¹⁹²

Oikeusturva on käsitteenä laaja ja siitä puhutaankin useissa yhteyksissä. Käsitettä käytetään myös jäsentymättömästi määrittämättä aina, mitä oikeusturvalla missäkin yhteydessä tarkoitetaan ja kuvaamatta tarkemmin sen vaikutusmekanismeja. Yleisellä tasolla ja yksinkertaistaen voisi sanoa, että oikeusturva on tuomioistuimen tai muun instanssin asianosaiselle määrämuotoisessa menettelyssä antamaa oikeussuojaa oikeudenloukkauksia vastaan.¹⁹³

Tässä tutkielmassa keskityn siihen, kuinka lapsen oikeusturva toteutuu jos rikos, jossa lapsi on asianomistajana, rajoitetaan kohtuuden tai vähäisyyden perusteella. Jokaisessa rajoituspäätöksessä tulee pohtia yksityistä ja yleistä etua (ETL 3:10.1). Tämä punninta on oikeusturvan kannalta merkittävää. Etenkin yksityinen etu, joka yleensä liittyy käytännössä korvauksiin, on yksilön näkökulmasta yksi oikeusturvan kulmakivi rajoittamisen käytössä. Jos yksityinen etu ei rajoittamisen käytön myötä toteudu, sitä ei voida käyttää. Rajoituskäytännöt ovat sidottuja syyttämättä jättämisen perusteisiin. Syyttämättä jättämisen tilanteissa on kuitenkin tehty esitutkinta ja sen myötä esitutkintapöytäkirja valmiiksi ja toimitettu syyttäjälle, joka jättää asiassa syyttämättä jollakin käytettävissä olevalla perusteella. Esitutkinnan rajoittamisen tapauksessa esitutkintaa ei toimiteta tai se lopetetaan, eikä esitutkintaa suoriteta loppuun. Rajoittamisen tapauksissa esitutkin-

¹⁹¹ Mäenpää 2003: 429.

¹⁹² Pajulammi 2014: 176–177.

¹⁹³ Hirvelä 2006: 119.

tamateriaali jää näin vähäisemmäksi. Toissijaisen syyteoikeuden käyttämiseksi tai korvausten hakemiseksi, valmis esitutkinta ja siitä tehty pöytäkirja voi toimia hyvänä materiaalina. Tästä näkökulmasta ajateltuna rajoittaminen voi heikentää oikeusturvaa joissain tapauksissa. Korvausten saaminen pitäisi kuitenkin turvata jo rajoittamisharkinnassa, kun yksityisen edun toteutumisesta punnitaan. Oikeusturva koostuu kuitenkin monesta asiasta, jossa kaikki vaikutukset lapsen elämään on huomioitava. Rajoittaminen voi tarjota myös mahdollisuuksia, kuten huomattavasti lyhyemmän rikosprosessin. Rikosprosessin keston voisi katsoa yhdeksi oikeusturvan osaksi. Selvää on, että eri vaihtoehtoisena on löydettävä sellainen ratkaisu, joka toteuttaa lapsen etua parhaiten. Tämä edellyttää, että viranomaiset osaavat arvioida lapsen oikeusturvan ja lapsen edun toteutumisesta riittävän kattavasti ja osana lapsen elämän kokonaisuutta. Kokonaisuuden hallinta taas edellyttää viranomaisten yhteistyötä, jotta päätöksen tekijällä on käytössään kaikki tarvittavat tiedot.

4.5 Toissijaisen syyteoikeuden käyttäminen

Tutkimuksen aikana etsin oikeuskirjallisuutta toissijaisen syyteoikeuden käyttämisestä etenkin silloin kun lapsi on asianomistajana rikoksessa. En löytänyt aiheesta kovin täsmällisesti mitään kirjallisuutta ja sekin on sinänsä eräänlainen löydös tutkimuksessa. Otin teeman esille myös sähköpostihaastatteluissa. Päätelmäni toissijaisesta syyteoikeudesta on, että lapset eivät voi sitä ongelmattomasti ja tosiasiallisesti käyttää kaikissa tapauksissa.

Lapselle tulee hakea edunvalvoja jo heti esitutkinnan alkuvaiheessa, aina kun vanhemmat ovat estyneet pitämään huolta lapsen oikeuksista. Vanhemmat ovat estyneet, kun eivät voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa (ETL 4:8). Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin kun toinen vanhemmista on epäillyn asemassa.¹⁹⁴ Jos syyttäjä tekee rajoituspäätöksen, voi asianosainen viedä asian toissijaisen syyteoikeuden kautta tuomioistuimeen käsiteltäväksi. Silloin asiassa sovelletaan riita-asioiden sääntöjä ja yksin syytettä ajava asianomistaja voi joutua korvausvastuuseen vastapuolen oikeudenkäynti-

¹⁹⁴ Tuominen 2014: 9.

kuluista jos syyte hylätään (ROL 9:8,1). Asianomistaja voi hakea oikeusapua, mutta valtio ei maksa vastapuolen oikeudenkäyntikuluja siinä tapauksessa, että oikeusapua saanut häviää jutun¹⁹⁵. Jos edunvalvoja päättäisi käyttää toissijaista syyteoikeutta lapsen kohdalla, hän asettaisi lapsen pahimmillaan kuluriskiin jos juttu hävitään oikeudessa.

Tutkimuksen haastateltavilta kysyttiin, että onko heillä tiedossa tapauksia, joissa syyttäjän rajoituspäätöksen jälkeen lapsi on edustajan välityksellä käyttänyt toissijaista syyteoikeutta. Vain yksi haastateltava tiesi yhden tapauksen, jossa toissijaista syyteoikeutta oli käytetty. Kaksi haastateltavista nosti esille ongelman kuluriskin osalta, jossa lapsi voi joutua korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikuluja. Yksi haastateltavista toi esille, että kun kyse on rajoituspäätöksestä, esitutkintaa ei ole täysimääräisenä toimitettu ja silloin voi toissijaisen syyteoikeuden käyttäminen olla haastavaa. Haastateltavan mielestä tulisi ennemminkin vaatia ensin esitutkinta suoritettavaksi, jonka jälkeen voisi arvioida onko edellytyksiä viedä asiaa eteenpäin. ETL 3 luvun 10 §:n 1 ja 2 momenteissa tarkoitettujen harkinnanvaraisten, prosessuaalisten ja kustannusperusteisen esitutkinnan rajoittamispäätösten peruuttamisesta on säädetty lainkohdan 3 momentissa, jonka mukaan esitutkinta on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä. Säännöksen mukaisesti esitutkinnan rajoittamisesta päättänyt syyttäjä voi määrätä, että tutkintaa jatketaan. Ilmi tulleita uusia seikkoja on tulkittava esitutkinnan rajoittamisen edellytysten kannalta. Esitutkinnan rajoittamispäätösten peruuttaminen ei edellytä tutkinnanjohtajan esitystä, mutta kuitenkin ennen päätöksen tekemistä on syytä neuvotella asiasta tutkinnanjohtajan kanssa. Tutkinnanjohtaja voi toisaalta myös itse tehdä aloitteen tutkinnan jatkamisesta. Ylemmällä syyttäjällä on oikeus samankin aineiston perusteella määrätä esitutkintaa jatkettavaksi.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Oikeus.fi

¹⁹⁶ VKS 2016:18.

4.6 Esitutkintayhteistyö

Tutkimuksen haastateltavilta kysyttiin, että onko heillä kokemusta poliisin ja syyttäjän yhteistyöstä lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa. Toisena kysymyksenä aiheeseen liittyen kysyttiin, miten yhteistyö haastateltavan mielestä toimii. Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta yhteistyöstä ja kaikki kokivat sen toimivan pääsääntöisesti hyvin. Yhdessä vastauksessa etäisyys oli nostettu haasteeksi yhteistyössä paikoissa, joissa poliisin ja syyttäjän rakennukset ovat kaukana toisistaan. Lapsiin kohdistuneiden rikosten syyteharkinnan keskittäminen niihin perehtyneille syyttäjille nousi tutkimuksessa haastateltujen ammattilaisten kommentteista positiivisena asiana ja yhteistyön parantajana, vaikka sitä ei haastattelussa varsinaisesti kysytty. Rikos- ja oikeusprosessien viiveet johtuvat useista eri syistä. THL:n koordinoima Barnahus -hanke pyrkii vaikuttamaan viiveisiin mm. varhaisen monialaisen viranomaisen yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoimien kautta.¹⁹⁷

¹⁹⁷ THL 2019:15.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Valtakunnansyyttäjänäkin toiminut Matti Nissinen totesi artikkelissaan vuonna 2007, että esitutinnan rajoittaminen on kontrollin näkökulmasta ongelmallinen. Hän totesi, että kun toimijoilla järjestelmän sisällä ei ole riittävästi tietoa rajoittamisinstrumentin käytöstä edes omassa keskuudessaan, itsekontrolli ei voi asianmukaisesti toteutua. Rajoittamisjutun asianomistajan asemakaan ei ole Nissisen mukaan kadehdittava, koska muutosta päätökseen on hyvin vaikea saada, kun kantelukin johtaa vain harvoin esitutinnan jatkamiseen. Tutkintakulttuurin yhtenäisyys ja päätösten perusteluissa toteutuva avoimuus tarjoaisivat parhaat lähtökohdat paitsi esitutinnan rajoittamiseen kohdistuvalle tutkimukselle, myös laajemmin ennustettavuuden toteutumiselle ja yhdenvertaisuuden varmistamiselle, toteaa Nissinen artikkelissaan. Esitutinnan rajoittaminen on tarpeellinen ja taiten käytettynä myös tehokas työkalu. Nissinen tuo kuitenkin esiin, että on ilmeistä, että tiedämme siitä rikosprosessuaalisena ilmiönä liian vähän. Sen asiallinen soveltamisala, erot alueellisessa käytössä, suhde muihin rikosasioiden prosessuaalisiin päätösinstrumentteihin ja ylipäätään sen todellinen kriminaalipoliittinen merkitys kaipaavat sekä lainopillista, että oikeuspoliittista lisätutkimusta osakseen. Nissisen mukaan esitutinnan rajoittaminen on aivan liian tärkeä asia jätettäväksi vain esitutkintaviranomaisille ja syyttäjille.¹⁹⁸ Valtakunnansyyttäjä on antanut ohjeen esitutinnan rajoittamisesta samana vuonna 2007, kun Nissisen artikkeli on kirjoitettu ja uudemman version vuonna 2016. Asiat ovat edenneet vuodesta 2007, mutta keskustelu päätösten yhdenvertaisuudesta on edelleen ajankohtainen.

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomuksesta vuodelta 2016 ilmenee, että syyttäjistä on kanneltu kyseisenä vuonna 72 kertaa. Suurin osa näistä kanteluista koski syyttämättäjättämispäätöksiä ja esitutinnan rajoittamista.¹⁹⁹ Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomuksesta vuodelta 2017 ilmenee, että syyttäjistä on kanneltu kyseisenä vuonna 91 kertaa ja silloinkin suurin osa koski syyttämättä jättämistä ja lisäksi kanneltiin syyttäjien tekemistä esitutinnan rajoittamispäätöksistä, syyttäjien suhtautumisesta

¹⁹⁸ Nissinen 2007:69.

¹⁹⁹ EOA 8/2017, s. 161

lisätutkintapyyntöihin ja ratkaisujen viipymisestä.²⁰⁰ Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomuksen vuodelta 2018 mukaan syyttäjiin kohdistuneita kanteluista kirjattiin saapuneeksi 47 ja niitä ratkaistiin 50. Suurin osa syyttäjiin kohdistetuista kanteluista koski syyteharkintaa, lähinnä sitä, että syytettä ei ollut nostettu. Tämän lisäksi kanneltiin syyttäjien tekemistä esitutkinnan rajoittamispäätöksistä, syyttäjien suhtautumisesta lisätutkintapyyntöihin ja ratkaisujen viipymisestä. Osa kanteluista koski syyttäjän toimenpiteitä poliisirikosten tutkinnanjohtajana.²⁰¹ Oikeusasiamiehen mukaan poliisihallinnossa yleisenä linjana on ollut lisätä poliisin ja syyttäjän harkintavaltaa sen suhteen, mitä rikosepäilyjä tutkitaan ja suunnata näin niukat resurssit tarkoituksenmukaisella tavalla. Oikeusasiamiehen mukaan tavoite on sinänsä perusteltu, mutta voi käytännössä heikentää rikosprosessijärjestelmän toiminnan ennustettavuutta ja rikosten asianosaisten yhdenvertaista kohtelua. Eroja on havaittu oikeusasiamiehen mukaan syyttäjänvirastojen välillä esimerkiksi siinä, kuinka suuresta osuudesta syyteharkintaan tulevista jutuista nostetaan syyte tai siinä, kuinka paljon käytetään esitutkinnan rajoittamista. Oikeusasiamiehen mukaan yhden viraston mallilla voisi olla merkitystä, niin epäiltyjen, kuin asianomistajienkin yhdenvertaisuuden kannalta.²⁰² Syyttäjälaitos aloitikin toimintansa yhtenä virastona tämän tutkimuksen aikana 1.10.2019. Uusi Syyttäjälaitos-niminen virasto koostuu valtakunnansyyttäjän toimistosta ja viidestä syyttäjälaitoksesta, jotka ovat Pohjois-Suomi, Itä-Suomi, Länsi-Suomi, Etelä-Suomi ja Ahvenanmaa. Nähtäväksi jää, saadaanko tällä mallilla yhdenmukaistettua käytäntöjä mm. esitutkinnan rajoittamisen suhteen ja lisättyä näin kansalaisten yhdenvertaista kohtelua.

Yksi keino yhdenvertaisen kohtelun lisäämiseksi, koskien lapsiin kohdistuneita lieviä rikoksia, voisi olla täsmällisempi ohje esitutkinnan rajoittamisesta tämänhetkisen yleisen ohjeen lisäksi. Haastateltavilta kysyttiin myös, että pitäisikö Valtakunnansyyttäjävirston ohjeistaa rajoituskäytäntöjen soveltumisesta paremmin juuri lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin. Tämä kysymys jakoi mielipiteitä haastateltavien keskuudessa. Osa oli sitä mieltä, että pitäisi ohjeistaa juuri yhdenvertaisen kohtelun takaamiseksi. Osa oli sitä mieltä, että yleisempi ohje rajoittamiseen on sovellettavissa myös lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin, eikä täsmällisemmälle ohjeistukselle ole tarvetta. Kukaan ei haastatelta-

²⁰⁰ EOA 16/2018, s. 145

²⁰¹ EOA k 11/2019 vp: 150.

²⁰² EOA 16/2018, s. 145

vista ollut saanut täsmällistä koulutusta juuri lapsiin kohdistuneiden rikosten rajoittamiseen liittyen. Osa oli saanut koulutusta kuitenkin yleisesti esitutkinnan rajoittamisesta.

Kukaan kuudesta haastateltavasta ei sulkenut pois rajoittamisen mahdollisuutta, kun kyseessä on lapseen kohdistunut rikos. Haastatteluissa korostui kuitenkin se, että vain lieviä rikoksia pidettiin soveltuvina rajoitusmenettelyyn. Seksuaalirikoksia ei lähtökohtaisesti pidetty tähän menettelyyn soveltuvina. Kohtuus oli haastateltavien mielestä hieman soveltuvampi rajoitusperuste, kun kyseessä on lapseen kohdistunut rikos, mutta suurta eroa vähäisyyden ja kohtuuden käyttämisessä ei näkynyt vastauksissa. Kohtuuden arvioinnissa haastatteluissa nousi esiin osittain samanlaisia perusteita kuin vähäisyydessä. Perusteina oli ollut mm. yksittäinen teko, lastensuojelulliset toimenpiteet, sovittelu, tekijä vakavasti sairas ja avun piiriin hakeutuminen. Haastatteluiden vastauksissa kohtuuden käytön perusteluissa korostettiin, että lapselle on haettu edunvalvoja. Vähäisyys – perusteella rajoitetaan esitutkintaa yleensä jo tutkinnan alkuvaiheessa. Kohtuus – perusteella tehtävässä rajoituksessa taas esitutkintaa on usein viety jo hieman pidemmälle.²⁰³

Lapsen edun huomioimista Suomessa on kritisoitu. YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi Suomelle vuosina 1996, 2005 ja 2011 huomioita, joiden mukaan Suomessa ei ole riittävästi ymmärretty lapsen edun käsitettä. Huomioiden mukaan lapsen edun ensisijaisuutta ei riittävästi oteta huomioon lainsäädännössä eikä tuomioistuinratkaisuja riittävästi perusteta lapsen edun ensisijaisuudelle.²⁰⁴ Perheoikeudellisissa kysymyksissä ja rikosoikeudessa lapsen edun käsitteellä voi olla erilaiset vaikutukset. Lapsen etu ei ole rikosasioissa rikosprosessuaalisen syyllisyyskysymyksen ratkaisukriteeri. Korkein oikeus on nostanut lapsen edun arvioinnissa keskeisiksi tekijöiksi lapsen kehityksen turvaaminen, ihmissuhteiden pysyvyys, lapsen näkemysten huomioon ottaminen ja ratkaisun täytäntöönpanoon liittyvät tekijät.²⁰⁵ Tutkimuksessa käytetyn materiaalin, kuten haastatteluiden, Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeen ja oikeuskirjallisuuden mukaan esitutkinnan rajoittamisen harkinnassa on elementtejä lapsen edun toteutumisen punninnasta. Lapsen etua ei kuitenkaan esim. Valtakunnansyyttäjänviraston yleisessä ohjeessa maini-

²⁰³ VKS 2016:4.

²⁰⁴ Hakalehto 2016:427, CRC/C/FIN/CO/4, kohta 27.

²⁰⁵ Hakalehto 2016:428.

ta käsitteenä eikä korosteta sen punninnan tarpeellisuutta, jolloin maininta saattaa jäädä pois rajoittamisesityksestä ja –päätöksestä, vaikka ajatus siitä viranomaisen taustalla olisikin. Lapsen edun mainitseminen rajoittamisesityksessä ja –päätöksessä tekisi näkyvämmäksi viranomaisten tarkoituksen toimia lapsen edun mukaisesti ja antaisi viestin myös yhteiskunnalle, että lapsen edulla on merkitystä kaikessa viranomaisten toiminnassa, kuten YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus velvoittaa.

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta²⁰⁶ astui Suomessa voimaan 1.8.2015. Istanbulin sopimus kattaa kaikki naisiin kohdistuvan väkivallan muodot. Sopimus kannustaa osapuolia soveltamaan sopimusta kaikkiin perheväkivallan uhreihin, kiinnittäen erityistä huomiota naisiin ja tyttöihin sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreina. Suomessa sopimusta sovelletaan myös miehiin ja poikiin, joihin kohdistuu perheväkivaltaa. Istanbulin sopimus painottuu väkivallan ennaltaehkäisyyn, mutta se sisältää runsaasti velvoitteita myös väkivallan uhrien suojelemiseksi ja auttamiseksi sekä väkivallan tekijöiden saattamiseksi rikosoikeudelliseen vastuuseen teoistaan. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisema Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2018-2021 sisältää eri ministeriöiden vastuulle kuuluvia toimenpiteitä Istanbulin sopimuksen toteutumiseksi. Oikeusministeriön, sisäministeriön, ja Poliisihallituksen vastuulla on mm. se, että vaikutetaan siihen, että uusia tietojärjestelmiä kehitettäessä mahdollistetaan sopimuksen edellyttämien tietojen keruu eli muun muassa uhrin ja tekijän välisen suhteen sekä uhrin sukupuolen tilastoimista.²⁰⁷ Tämän avulla saadaan varmasti tulevaisuudessa enemmän tietoa mm. perheväkivallasta, jota voidaan hyödyntää viranomaisten toimintaa kehitettäessä.²⁰⁸ Istanbulin sopimuksen myötä vahvistetaan uhrin oikeuksia ja lapsen asemaa rikoksen uhrina.

²⁰⁶ Sopimuksesta puhutaan Istanbulin sopimuksena, Sops 53/2015

²⁰⁷ Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.

²⁰⁸ Suomi on myös jo onnistunut monissa Istanbulin sopimuksen mukaisissa tavoitteissa. Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmän (GREVIO) julkaisi 2.9.2019 ensimmäisen Suomea koskevan raporttinsa ”Baseline Evaluation Report Finland”. GREVIO antaa raportissa Suomelle tunnustusta monista jo tehdyistä ja meneillään olevista toimenpiteistä. GREVIO pitää Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman (2018-2021) hyväksymistä osoituksena poliittisesta tahdosta sopimuksen täytäntöön panemiseksi. GREVIO nostaa esille myös naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunnan (NAPE) asettamisen sekä maksuttoman puhelinpalvelun, Nollalinjan perustamisen. GREVIO pitää tervetulleena myös uhreille annettavien palve-

Virve-Maria Toivosen väitöskirjatutkimuksessa todetaan, että lastensuojelulaissa tai sen esitöissä ei ole juurikaan pohdittu, mitä lapsen oikeusturva lastensuojeluasioissa tosiasias-
assa tarkoittaa ja vaatii, vaikka voimassa olevan lastensuojelulain nimenomainen tavoite
oli parantaa lapsen oikeusturvaa. Toivonen korostaa, että perus- ja ihmisoikeutena tur-
vattu oikeusturva (PL 21 §, EIOS 6 art.) koskee myös lapsia. Lapsen menettelyllisiä oi-
keuksia huostaanottoasioissa turvaa lisäksi lapsen oikeuksien käyttöä koskeva sopimus.
Väitöskirjassa oikeusturvaa on tarkasteltu näkökulmana, mitä lapsen oikeuksien tehokas
toteutuminen vaatii.²⁰⁹ Tätä tutkimusta kirjoittaessani en löytänyt juurikaan täsmällistä
kirjallisuutta, jossa olisi pohdittu tarkemmin sitä, mistä kaikista osista lapsen oikeustur-
va esitutkinnassa rakentuu. Siihen liittyviä osia on kuitenkin käsitelty mm. Poliisihalli-
tuksen ohjeessa ”Lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnas-
sa” sekä aihetta sivuavassa kirjallisuudessa. Kaikessa viranomaistoiminnassa on lapsen
etu huomioitava. Oikeusturvan parempi avaaminen nimenomaan lapsen näkökulmasta
voisi helpottaa ratkaisujen tekemistä paremmin nimenomaan lapsen edun mukaisesti.
Tämä edellyttää todennäköisesti intressipunnintaa, jossa tavoitteet lapsen oikeusturvan
parhaan toteutumisen kannalta laitetaan tärkeysjärjestykseen. Päätöstä tehtäessä tulisi
pohtia ja vertailla sellaisia asioita, kuin lapsen pysyvät ihmissuhteet, korvaus, sanktio
tekijälle, toipuminen, vanhemmuuden tukeminen ym. Kaikki lapsen oikeusturvan kan-
nalta olennaiset asiat eivät välttämättä toteudu samaan aikaan. Tällöin viranomaisten
olisi löydettävä ratkaisu, joka kuitenkin parhaiten huomioi lapsen edun toteutumisen
kokonaisuutena.

THL:n koordinoima Barnahus -hanke pyrkii löytämään näitä ratkaisuja ja luomaan lap-
siin kohdistuneiden rikosten tutkintaan mallin, jonka ydintavoitteena on taata lapsille
lapsikeskeinen, moniammatillinen ja viiveetön seksuaali- ja väkivaltarikosten tutkinta-
prosessi sekä varmistaa lapselle ja perheelle riittävä tuki ja hoito. Barnahus -hankkeen
luonnoksessa todetaan, että osassa poliisille tulleita rikosepäilyjä voidaan monialaisen
yhteistyön avulla päätyä esimerkiksi siihen, että lapsi ja perhe ohjautuu lastensuojelujen
palvelujen piiriin eikä lasta tarvitse kuormittaa kuulemisella rikosepäilyn vuoksi. Kir-
joittaessani tätä tutkimusta, on se mainittuna myös kyseisen hankesuunnitelman luon-

lujen lisäämisessä tapahtunutta edistystä ja huomioi myönteisenä kehityksenä muassa seksuaalirikoslain-
säädännön uudistuksen.

²⁰⁹ Toivonen 2017:243.

noksessa, joka vahvistaa aiheen ajankohtaisuutta ja tutkimuksen tarpeellisuutta.²¹⁰ Sovittelutoimintaa ei kannata sulkea pois kokonaan silloinkaan, kun kyse on lapsen kohdistuneesta rikoksesta. Haastateltavat suhtautuivat asiaan varauksella, mutta mahdollisuksiakin nähtiin. Lapsen ikä nousi esille, teini-ikäisiin suhtauduttiin sovittelun kannalta suopeammin verrattuna pieniin lapsiin. Teini-ikäisen kohdalla väkivalta voi olla myös molemminpuolista aikuisen kanssa. Hyötynä lapsen kohdistuneen rikoksen sovittelussa nähtiin mm. nopeampi käsittely ja parempi mahdollisuus vahingonkorvaukseen.

Asianomistajalla on oikeus nostaa syyte myös itse tilanteessa, jossa syyttäjä jättää syyteen nostamatta tai esitutkintaa ei toimiteta, se keskeytetään tai lopetetaan taikka esitutkintatoimenpide siirretään tutkinnanjohtajan päätöksellä (ROL 1:14)²¹¹. Asianomistajan syyteoikeus on pääsääntöisesti toissijainen. Virallisella syyttäjällä on esitutkinnan vuoksi paremmat mahdollisuudet asian selvittämiseen ja syyteen nostamiseen ja ajamiseen kuin asianomistajalla. Oikeudenkäyntimenettelyn keskitys ja välittömyys ovat paremmin toteutettavissa, kun syytettä ajaa virallinen syyttäjä.²¹² Tutkimuksen aikana etsin oikeuskirjallisuutta toissijaisen syyteoikeuden käyttämisestä etenkin silloin, kun lapsi on asianomistajana rikoksessa. En löytänyt aiheesta mitään kirjallisuutta ja sekin on eräänlainen löydös tutkimuksessa. Jos syyttäjä tekee rajoituspäätöksen, voi asianosainen viedä asian toissijaisen syyteoikeuden kautta tuomioistuimeen käsiteltäväksi. Silloin asiaa sovelletaan riita-asioiden sääntöjä ja yksin syytettä ajava asianomistaja voi joutua korvausvastuuseen vastapuolen oikeudenkäyntikuluista jos syyte hylätään (ROL 9:8,1). Asianomistaja voi hakea oikeusapua, mutta valtio ei maksa vastapuolen oikeudenkäyntikuluja siinä tapauksessa, että oikeusapua saanut häviää jutun²¹³. Jos edunvalvoja päättäisi käyttää toissijaista syyteoikeutta lapsen kohdalla, hän asettaisi lapsen pahimmillaan valtavaan kuluriskiin jos juttu hävitään oikeudessa. Päätelmäni toissijaisesta syyteoikeudesta on, että lapset eivät voi sitä tosiasiallisesti käyttää kaikissa tapauksissa. Lapsi on siinä suhteessa vielä enemmän ”viranomaisten armoilla” verrattuna aikuisiin. Lapsen edustajalla on kuitenkin muita mahdollisuuksia, kuten esimerkiksi pyrkiä siihen, että esitutkintaa jatkettaisiin.

²¹⁰ THL 2019.

²¹¹ Kukkonen & Tolvanen 2011:63.

²¹² VKS 2006:1.

²¹³ Oikeus.fi

Valtakunnansyyttäjävirston ohjeen mukaan yleisesti nuorten kohdalla tulisi ETL 3 luvun 10 §:n 1 momentin mukaisessa esitutinnan rajoittamisessa olla pidättyväinen ja painottaa toimenpiteistä luopumista koskevaa harkintaa vasta syyteharkinnan yhteydessä suoritettavaksi. Esitutkinta siis suoritetaan kokonaan, vaikka rajoitusperusteet olisivat sovellettavissa jo alkuvaiheessa. Näissä tilanteissa syyttäjä voi sen sijaan tehdä päätöksen syyttämättä jättämisestä, kun esitutkinta on valmis ja siirtynyt syyttäjän harkintaan. Esitutkinnalla ja siihen liittyvillä eri viranomaisten yhteistyönä suoritettavine tukitoimien voidaan rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi edistää mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja myönteisellä tavalla rikoksesta epäillyn nuoren olosuhteisiin ja kehitykseen. Nuorten kohdalla rajoittamisen välttämällä voidaan pyrkiä rikosoikeuden järjestelmän avulla vaikuttamaan yhteiskunnan yleiseen etuun, jossa nuorille saadaan varhaisia tukitoimia esimerkiksi rangaistuskierteen välttämiseksi.²¹⁴ Pitäisikö tätä samaa loogiikkaa käyttää lapsiin kohdistuneissa rikoksissa? Jos esitutinnan suorittaminen kokonaisuudessaan nähdään nuoren kohdalla mahdollisuutena puuttua olosuhteisiin ja kehitykseen, voisiko se tarjota sitä myös asianomistajana olevalle lapselle? Toisaalta rajoitukseen pitäisi päätyä lapsiin kohdistuneista rikoksista vain hyvin vähäiset tapaukset, jotka eivät ole toistuvia. Oikeusministeriön 2010 julkaiseman mietinnön mukaan lapsen kohdistuvaa väkivaltaa ja hyväksikäyttöä koskevissa asioissa erityisesti esitutkinta kestää usein poikkeuksellisen pitkään²¹⁵. Esitutinnan pitkittyminen vaikuttaa yleensä kaikkien asianosaisten oikeusturvaan esitutkinnassa. Rajoittaminen lyhentää koko rikosprosessiin tavallisesti menevää aikaa, jos asia saadaan päätökseen jo esitutinnan aikana, eikä syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä enää tehdä. Esitutinnan rajoittaminen vaatii kokonaisharkintaa, jossa esimerkiksi toistuvuus on huomioitava²¹⁶. Puutteellisin tiedoin tehty harkinta voi johtaa lopputulokseen, jossa kaikkia asioita ei ole pystytty huomioimaan. Jos juttu rajoitetaan, lapsen kokonaistilanne saattaa jäädä huomioimatta ja lapsi perheineen jää ilman laajan moniviranomaisyhteistyön etuja. Toisaalta useaan viranomaisprosessiin osallistuminen voi yhtä lailla kuormittaa perhettä. Lastensuojelu voi jatkaa perheen kanssa työskentelyä ja kartoittaa, millaisin tukitoimin lapsen turvallinen elämä ja ympäristö voidaan taata. Olisi kuitenkin tärkeää, että viran-

²¹⁴ VKS 2016:12

²¹⁵ Oikeusministeriö Helsinki 2010: 39.

²¹⁶ HE 222/2010:185.

omaiset olisivat tietoisia toistensa suunnitelmista ja työskentelytavoista, jotta kaikki nämä asiat voidaan huomioida lapsen kannalta parhaalla tavalla.

Kaksi poliisitaustaista tutkimuksen haastateltavista nostivat lapsiin kohdistuneiden rikosten esikäsittelyn tärkeäksi osaksi tutkintaa. Erilaisia esikäsittelytoimintoja on kehitetty poliisilaitoskohtaisesti. Yksi haastateltavista kertoi mallista, jossa käydään enintään kymmenen juttua läpi, johon kaikki palaveriin osallistuvat ovat voineet tutustua ennakkoon. Palaveriin osallistuu, haastateltavan kertoman mukaan, poliisin lisäksi syyttäjä ja lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikön henkilökuntaa. Toinen haastateltavista mainitsi erikseen käynnissä olevan Barnahus –hankkeen tuovan tähän esikäsittelyvaiheeseen luultavasti parannusta. Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinta on aina poikkihallinnollista moniviranomaisyhteistyötä, jota ei voi korostaa liikaa. Jokainen viranomainen pohtii lapsen etua oman tehtävänsä näkökulmasta.

LÄHDELUETTELO

- Araneva, Mirjam (2016). Lapsen suojele –toteuttaminen ja päätöksenteko. Talentum Media Oy
- Fredman, Markku (2013). Rikosasianajajan käsikirja. Alma Talent Oy
- Ellonen, Noora, Minna Joki-Erkkilä, Julia Korkman, Ilkka Lahtinen, Anu Mantila, Satu Rantaeskola, Leena Salovartio, Mia Tuominen & Sarimari Tupola (2016). Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa. Toim. Noora Ellonen & Satu Rantaeskola. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Juvenes Print, Tampere 2016
- European Union Agency for fundamental rights, FRA (2012). Social Fieldwork Research Child Participation in Justice Report Finland, 2012. Saatavissa (24.10.2016) http://fra.europa.eu/sites/default/files/child-friendly-justice-professionals_fi.pdf
- GREVIO (2019). Baseline Evaluation Report Finland.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna (2011). Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. Defensor Legis 2011/4 s.510, Asiantuntija-artikkeli.
- Hakalehto, Suvianna (2016). Lapsen edun arviointi korkeimman oikeuden perheoikeudellisissa ratkaisuisa. Defensor Legis N:o 3/2016
- Halme, Kimmo, Leo Kortessalmi, Kaarle Lönnroth, Johanna Parviainen, Satu Rantaeskola, Teemu Saukonniemi & Sanna Springare (2014). Esitutkintalaki – kommentaari. Toim. Rantaeskola Satu. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 21. Tampere: Juvenes Print

- Hannuniemi, Anja. Lasten pahoinpitely- ja hyväksikäyttötutkimukset vanhempien eron yhteydessä. Saatavissa (24.10.2016)
<http://www.helsinki.fi/oikeustiede/oppiaineet/medibio/materiaaleja/Lapsen%20pahoinpitelya%20ja.pdf>
- Helminen, Klaus, Fredman, Markku, Kanerva, Janne, Tolvanen, Matti, Viitanen, Klaus (2014). Esitutkinta ja pakkokeinot. Talentum Media Oy.
- Helminen Klaus, Matti Kuusimäki ja Satu Rantaeskola (2012). Poliisilaki. Alma Talent Oy.
- Heikkilä, Marjukka, Satu Rantaeskola ja Tuija Suikkanen-Malin (2018). Lapsen edunvalvonta. Warelia.
- Heinonen, Anna (2015). The construction of disciplinary violence against children - social workers, police officers and parents rationales. Painosalama Oy.
- Helsingin Sanomat 29.12.2018. HS sai haltuunsa poliisin sisäisen ohjeen: Valtaosa rikosilmoituksista jätettävä tutkimatta – Johto selittää, mitä Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen linjaus merkitsee. Saatavissa (20.2.2018).
<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005949603.html>
- Hirsijärvi, Sirkka & Helena Hurme (2004): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hirsijärvi, Sirkka, Pirkko Remes ja Paula Sajavaara (2015). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirvelä, Päivi (2006). Rikosprosessi lapseen kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Talentum Pro

- Hirvelä, Päivi (2007): Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Helsinki: WSOYpro.
- Hirvonen Ari (2011). Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki: Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17.
- Humppi, Sanna-Mari & Ellonen, Noora (2010). Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö: tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. Luettavissa (24.10.2016):
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86714/Tutkimuksia%2040_web_valmis.pdf?sequence=1
- Ihmisoikeusliitto (2015). Tiedote 5.5.2015. Saatavissa (24.10.2016)
<https://ihmisoikeusliitto.fi/fra-lapsen-oikeus-tulla-kuulluksi-ei-toteudu-riittävästi/>
- Jokela, Antti (2018). Rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy.
- Keinänen, Anssi & Ulla Väättänen (2015). Empiirinen oikeustutkimus – Mitä ja milloin? Edilex 2015/7. Referee-artikkeli.
- Keski-Suomen lastensuojelutyöryhmä (2015). Saatavissa (13.11.2016).
<http://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2015/06/SERI-toimintaohje-2015.pdf>
- Kukkonen, Reima & Matti Tolvanen (2011). Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Alma Talent Oy.
- Laapio, M-L. (2005): Poliisi ja perheväkivalta: tapaustutkimus poliisin toimintakulttuurista ja viranomaisverkostosta. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 24. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.

Lapsen kaltoinkohteluun puuttumisen seurantaryhmä (2015). Käsikirja kaltoin kohdellun lapsen kanssa työskenteleville. Saatavissa (19.2.2019).

http://www.tampere.fi/liitteet/k/unnamed_7426/Kaltoin_kohdeltu_lapsi_kasikirja.pdf

Leviäkangas, Sanna (2011): Edunvalvojan sijainen alaikäiselle rikosasiassa. Opinnäytetyö. Liiketalouden koulutusohjelma. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Saatavissa (8.2.2019)

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/37474/Leviakangas_Sanna.pdf?sequence=1

Loftus E.F. 2003: Make-Believe Memories. University of California, Irvine.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2014). Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Alma Talent Oy.

Nissinen, Matti (2007). Esitutkinnan rajoittaminen – Mahdollisuuksien taidetta. Defensor Legis N:o 1/2007

Oikeusministeriö 2007, työryhmämietintö 2007:2 Oikeudenkäynnin kokonaisuuden lyhentäminen

Oikeusministeriön mietintö 87/2010: Oikeusprosessin pitkittymisen estäminen

Oikeus.fi. Saatavissa (19.4.2019)

<https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/oikeusapu/mitaoikeusapuunkuuluu.html>

Pajulammi, Henna (2014). Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum Media Oy.

Poliisihallitus (2015). Poliisin toiminta- ja talous suunnitelma 2016 - 2019 ja tulossuunnitelma 2015. Saatavissa (20.10.2018)

https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polii-siwwwstructure/30223_Poliisin_toiminta- ja_taloussuunnitelma_2016-2019_ja_tulossuunnitelma_2015_2.pdf?eaabcab3d384d588.

Sinkkonen, Minna & Jukka Mäkelä (toim. 2017). LASTA-hanke, Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapsen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos raportti 2/2017. Taitotalo PrintOne. Saatavissa (8.2.2019) https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134582/URN_ISBN_978-952-302-850-0.pdf?sequence=1

Sosiaali- ja terveysministeriö (2017). Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2017

Tapani, Jussi ja Matti Tolvanen (2016). Rikosoikeus – Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Alma Talent Oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL. Lastensuojelun käsikirja, Rikoksen ja riidan sovittelumenettely. Saatavissa (29.10.2019) <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/rikoksen-ja-riidan-sovittelumenettely>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL (2019). Barnahus –hanke. Lähtötilanne ja alustava hankesuunnitelma vuosille 2019–2021 (luonnos). Saatavissa (28.10.2019) https://thl.fi/documents/605877/4779287/Barnahus_hankesuunnitelma_26092019.pdf/07cddb98-d7b5-4a38-8c46-ee4f42f25848

Toivonen, Virve-Maria (2017). Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Alma Talent Oy.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi

- Tuominen, Mia (2014). Lapsen edunvalvonta esitutkinnan näkökulmasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 111. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Tuomisto, Anne (2018). Lapsiin kohdistuvien rikosten esikäsittely Itä-Uudenmaan poliisilaitoksessa. Opinnäytetyö. Poliisi AMK. Poliisiammattikorkeakoulu. Saatavissa (24.10.2019) https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/154783/ON_Tuomisto.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Santtila, Pekka & Chitta Weizmann-Henelius (toim.) (2008). Oikeuspsykologia. Helsinki: Edita 2008
- United Nations Office for drug control and crime prevention UN ODCCP (1999). Handbook on Justice for Victims. Saatavissa (28.2.2019) https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UNODC_Handbook_on_Justice_for_victims.pdf
- Vuorenpää, Mikko (2009). Prosessioikeuden perusteet. Juridica-kirjasarjan 22. Teos. Talentum Media Oy.
- Vuorenpää, Mikko Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. 2. painos. (2014). Talentum Pro
- Väisänen, Tiina & Julia Korkman (2014). Eräitä todistajan kertomuksen arviointiin liittyviä kipukohtia oikeuspsykologisen tiedon valossa. Defensor Legis 5/2014.
- Välimäki, Pertti (2009): Holhoustoimen pääpiirteet. Talentum Media Oy
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleikommentti nro 12 (2009). Lapsen oikeus tulla kuulluksi. Lapsiasiavaltuutettu. Saatavissa (23.7.2019) http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf

YLE 2.2.2018. Näistä rikoksista tekijä pääsee seuraamuksitta – Yhä useampi pikkurikos jää poliisilta tutkimatta. Saatavissa (20.2.2018). <https://yle.fi/uutiset/3-10032016>

Virallislähteet

CRC/C/FIN/CO/4 (2011). Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child, Finland, U.N. Doc.

CRC/C/GC/14. General Comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2016 EOA 8/2017

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2017 EOA 16/2018

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018. EOA k 11/2019 vp.

HE 94/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 82/1995 Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 44/2002. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 222/2010 Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi

HE 78/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta

HE 127/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain muuttamisesta

HE 58/2013 Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi

KK 360/2016 vp. Kirjallinen kysymys lapsen vieraannuttamisesta etävanhemmastaan avioerotilanteessa.

Poliisihallitus (2013). Lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. Poliisihallituksen ohje 28.11.2013 Nro 2020/2013/5071

Poliisihallitus (2018). Poliisihallituksen ohje 17.12.2018 ID-18286945

Rikoksen uhrin ohjaaminen ja rikosasioiden sovittelu. (Saatavissa 26.7.2019)

https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructu-re/76792_Rikoksen_uhrin_ohjaaminen_ja_rikosasioiden_sovittelu_ohje_kopio.pdf?ecad6b9d8466d688

VKS 13.12.2006: VKS 2006:4 Asianomistajan syyteoikeus virallisen syyttäjän kannalta. Dnro 38/31/06

VKSV - 17.1.2007: VKSV:n ohje esitutinnan rajoittamisesta. Dnro 5/31/07. KUMOTTU

VKS- 24.10.2016: VKS2016:5 Esitutinnan rajoittaminen. Dnro 22/31/15

VKS 2018:1Dnro 042/31/18. Valtakunnansyyttäjänviraston yleinen ohje: Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet.

Oikeuskäytäntö

Apulaisoikeuskanslerin päätökset:

Dnro OKV/459/1/2016

Dnro OKV/1251/1/2012

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisut:

Dnro 135/21/06

Dnro 479/21/07

Dnro 21/45/08

Dnro R 14/711

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut:

Dnro 2625/4/13

EOAK/3566/2018

EOAK/1121/2018

EOAK/1299/2018

EOAK/3462/2019

EOAK/1084/2019

EIT tapaus 30943/96 Sahin v. Germany

KHO 1.2.2018/424

KKO:2014:48